

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF VAN DE SCHIETHOEK TE POELKAPELLE

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 477

Rapport opgemaakt door: Maarten Praet

Derbystraat 51

9051 Gent

oktober 2017

Dossiernr. 22199.R.01

Projectcode OE: 2017G49

Gent

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief van de Schiethoek te Poelkapelle

Auteurs

Maarten Praet

Projectnummer

- 22199 (intern)
- 2017G49 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Gent, oktober 2017

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 477

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Template

Versies		
Versie	Datum	Status
v0	20/07/2016	Interne draft
v1	28/08/2017	Externe draft / definitieve versie
v2	12/10/2017	Definitieve versie na weigering

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Jan Coenaerts
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Jan Coenaerts
Director	Didier Reyns/Patrick Hambach

INHOUD

DEEL 1 Verslag van Resultaten	7
1 Inleiding (beschrijvend gedeelte)	7
1.1 Thesaurus	7
1.2 Administratieve gegevens	7
1.3 Doel van het onderzoek	8
1.4 Aanleiding van het onderzoek	8
1.5 Afbakening onderzoeksgebied	8
1.6 Onderzoeksstrategie	10
2 Aard van de bedreiging	11
2.1 Huidige situatie	11
2.2 Toekomstige situatie	12
3 Assessmentrapport: Landschappelijke analyse	14
3.1 Topografische situering	14
3.2 Bodemkundige situering	17
4 Assessmentrapport: archeologische voorkennis	24
4.1 Inventarissen onroerend erfgoed	25
4.2 Cartografische Bronnen	32
4.3 Poelkapelle tijdens de Eerste Wereldoorlog	38
4.4 Recente landschapsveranderingen	48
4.5 Munitiedetectie BomBE	50
5 Besluit	52
5.1 Interpretatie en datering	52
5.2 Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	53
5.3 Samenvatting	53
6 Kwaliteitscontrole en ondertekening	54
7 Bibliografie	55
7.1 Literaire bronnen	55

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Ligging studiegebied. Orthofotomozaïek (grootschalige winteropnamen, kleur 2013-2015) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)	9
Figuur 2: Ligging studiegebied. GRB met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017).....	9
Figuur 3: Kadasterplan met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: CadGIS 2017)	10
Figuur 4: Huidige situatie - Orthofotomozaïek (grootschalige zomeropnamen, kleur 2016) met aanduiding studiegebied (Geopunt 2017)	11
Figuur 5: Foto van een terreinbezoek op 26 september 2017 (ABO nv 2017)	12
Figuur 6: Toekomstige situatie gebaseerd op plannen van de opdrachtgever aangeduid op het GRB (Geopunt 2017)	13
Figuur 7: Impressie van de toekomstige situatie van de centrale groenzone (opdrachtgever 2017) ..	13
Figuur 9: Luchtfoto (grootschalige winteropnamen, kleur, 2013-2015) met hoogteprofiel van het studiegebied volgens een noord-zuid-as (rood) (bron: Geopunt 2017)	15
Figuur 10: Hoogteprofiel volgens een west-oost-as met aanduiding van het studiegebied (Geopunt 2017).....	15
Figuur 11: Hoogteprofiel volgens een noord-zuid-as (Geopunt 2017)	16
Figuur 12: DTM (1m) met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)	16
Figuur 13: Hillshade (afgeleid van DTM 1m) met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)	17
Figuur 14: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:20.000) met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017).....	18
Figuur 15: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (bron: Geopunt 2017) ...	19
Figuur 16 : Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:200000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017).....	20
Figuur 17: Gedigitaliseerde tertiairgeologische kaart (1:50000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017).....	21
Figuur 18: Bodemerosiekaart op perceelsniveau met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)	22
Figuur 19: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017).....	23
Figuur 20: Tabel met geraadpleegde bronnen.....	24
Figuur 21: Weergave van de locaties met gekend bouwkundig erfgoed binnen een straal van 500m (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2017)	25
Figuur 22: Tabel met de locatie van het bouwkundig erfgoed in de regio (< 500m).....	26
Figuur 23: Duitse militaire begraafplaats nabij het studiegebied 'Ehrenfriedhof Poelcapelle-dorf nr. 124' (Poelcapelle14-18, 2017).....	26
Figuur 24: Herberg De Zwaan met de D29 Damon II tank als toeristische trekpleister (Poelcapelle14-18, 2017).....	27
Figuur 25: Weergave van de locaties van beschermde monumenten binnen een straal van 500m (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2017)	28
Figuur 26: Overzicht van de beschermde monumenten binnen een straal van 500m.....	28
Figuur 27: Gedenkteken voor Georges Guynemer (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2017)	29
Figuur 28: Weergave van de locaties van WO I relictten binnen een straal van 500m (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2017)	30
Figuur 29: Overzicht van de beschermde monumenten binnen een straal van 500m.....	30
Figuur 30: Alle CAI-meldingen binnen een straal van 1000m	31
Figuur 31: Overzichtstabel CAI binnen een straal van 200m	31

Figuur 32: Detail uit de Flandria Illustrata kaart van Vlaanderen (Sanderus) (Ghent University Library, 2017).....	32
Figuur 33: Site met walgracht te Poelkapelle uit de Flandria Illustrata (Sanderus) (Ghent University Library, 2017)	32
Figuur 35: Overzichtskaart - Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)	34
Figuur 36: Overzichtskaart - Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)	35
Figuur 37: Overzichtskaart - Vandermaelen kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)	36
Figuur 38: Overzichtskaart - Popp-kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017).....	37
Figuur 39: Duitse stellingenkaart van de winter 1914-1915 (Poelcapelle14-18, 2017).....	38
Figuur 40: Eerste gasaanval weergegeven op een Duitse militaire kaart van 22/04/1915 (Poelcapelle14-18, 2017).....	39
Figuur 41: Militaire Belgische luchtfoto uit 20/10/1916 met aanduiding van het studiegebied weergegeven op een luchtfoto uit 2013-2015 (In Flanders Fields Museum 2017; Geopunt 2017)	40
Figuur 42: Britse luchtfoto uit 28/01/1917 met aanduiding van het studiegebied weergegeven op een luchtfoto uit 2013-2015 (In Flanders Fields Museum 2017; Geopunt 2017)	41
Figuur 42: Foto van het centrum van Poelkapelle uit maart 1917 met de kerk op de achtergrond (Poelcapelle14-18, 2017).....	41
Figuur 44: Brits loopgravenplan uit 17/09/1917 met aanduiding van het studiegebied (National Library of Scotland 2017)	42
Figuur 45: Kaart met situatie te Poelkapelle op 9 oktober 1917 met aanduiding van Retour Crossing en de vastgereden tanks (Poelcapelle14-18 2017; Baccarne 2007).	44
Figuur 46: Foto van het centrum van Poelkapelle op 24 oktober 1917 (Poelcapelle14-18, 2017).....	45
Figuur 47: Foto met impressie van het tankkerkhof nabij Poelkapelle (Poelcapelle14-18, 2017)	45
Figuur 48: Britse luchtfoto uit 29/01/1918 met aanduiding van het studiegebied (In Flanders Fields Museum 2017)	46
Figuur 49: Britse luchtfoto uit 06/03/1918 met aanduiding van het studiegebied weergegeven op een luchtfoto uit 2013-2015 (In Flanders Fields Museum 2017; Geopunt 2017)	47
Figuur 50: Belgische luchtfoto uit 1918 met aanduiding van het studiegebied weergegeven op een luchtfoto uit 2013-2015 (Poelcapelle14-18, 2017; Geopunt 2017)	47
Figuur 51: Orthofoto (1971-panchromatisch) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017).....	48
Figuur 52: Orthofoto (1979-1990) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017)	49
Figuur 53: Orthofotomozaïek (grootschalige winteropnamen, kleur 2013-2015) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017).....	49
Figuur 54: Resultaten van de magnetometer prospectie uitgevoerd door BomBE met betrekking tot munitiedetectie (BomBE, 2017)	51

DEEL 1 VERSLAG VAN RESULTATEN

1 INLEIDING (BESCHRIJVEND GEDEELTE)

1.1 THESAURUS

Bureauonderzoek, Poelkapelle, WO I, loopgraven, munitie, Schiethoek

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2017G49
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO nv
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
Naam + adres onderzoeksgebied	
- straat + nr.:	Langemarkstraat 47
- postcode :	8920
- fusiegemeente :	Langemark-Poelkapelle
- land :	België
Lambertcoördinaten (EPSG:31370)	N: 50436,969 / 179546,394 O: 50549,682 / 179386,056 Z: 50485,652 / 179316,735 W: 50201,489 / 179507,764
Kadaster	
- Gemeente :	Poelkapelle
- Afdeling :	3
- Sectie :	C
- Percelen :	786S (partim); 799G (partim); 785B; 800D; 800E; 783A; 784B; 787P; 787T; 798W (partim); 799F; 799H (partim); 797L (partim); 797M (partim)
Onderzoekstermijn	Augustus 2017
Thesauri	Bureauonderzoek, Poelkappelle, WO I, loopgraven, munitie, Schiethoek

1.3 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van de archeologienota is nagaan in hoeverre het archeologisch archief dat potentieel aanwezig is op een terrein is bedreigd door een nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek heeft drie objectieven. Ten eerste wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van de site. Daarnaast wordt nagegaan welke bewaring we kunnen verwachten van deze archeologische resten. Ten derde wordt nagegaan wat de impact van de geplande ingreep in de bodem zal zijn op deze resten.

De gegevens voor deze analyse worden gehaald uit bestaande en ontsloten landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten in combinatie met de plannen geleverd door de opdrachtgever. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zal een advies worden geformuleerd voor eventueel archeologisch vervolgonderzoek; in situ bewaring of vrijgave van het terrein.

1.4 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

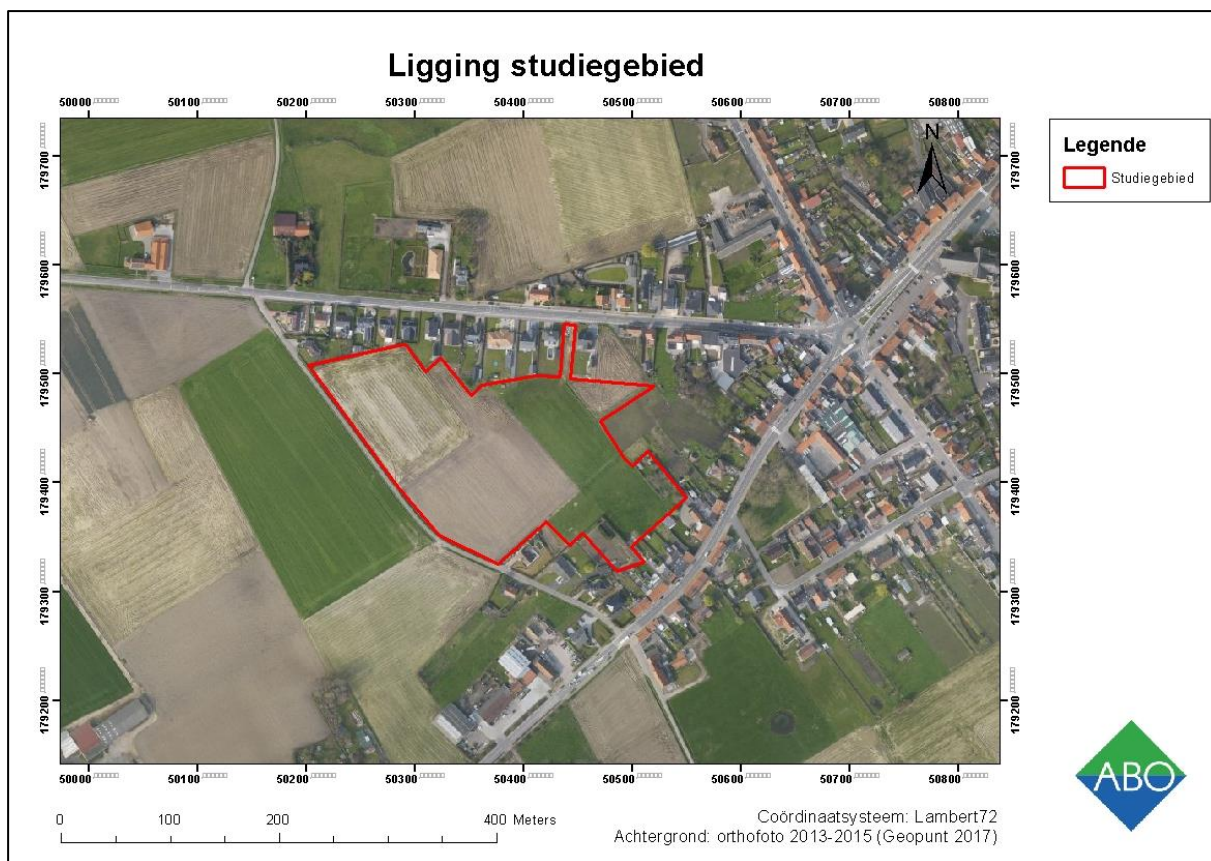
Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de opdrachtgever naar aanleiding van het verkrijgen van een stedenbouwkundige vergunning voor de geplande bouw van een 45-tal appartementen tussen de Langemarkestraat, Oude Bosweg en Brugseweg.

Doordat de oppervlakte van de percelen waarop deze ingreep betrekking heeft de grens van 3.000m² overschrijdt en de ingreep in de bodem de grens van 1.000m² overschrijdt buiten een archeologische zone, moet er in het kader van het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet voorafgaand aan een bouwvergunning, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Hierbij wordt bijgevolg een archeologienota opgemaakt op basis van bureauonderzoek.

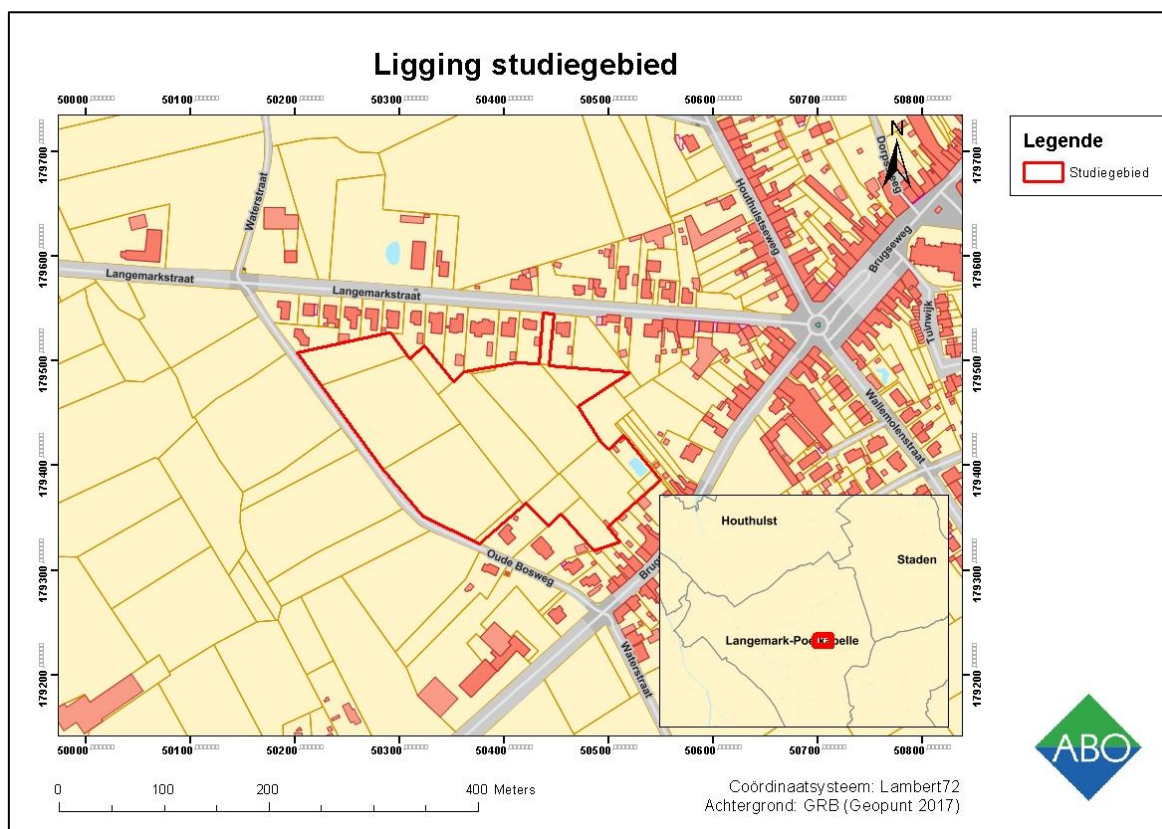
De nota werd wetenschappelijk begeleid door dhr. Jan Decorte van de intergemeentelijke erfgoeddienst CO7. Daarnaast werd ook gebruik gemaakt van het archief van het In Flanders Fields museum.

1.5 AFBAKENING ONDERZOEKSGBIED

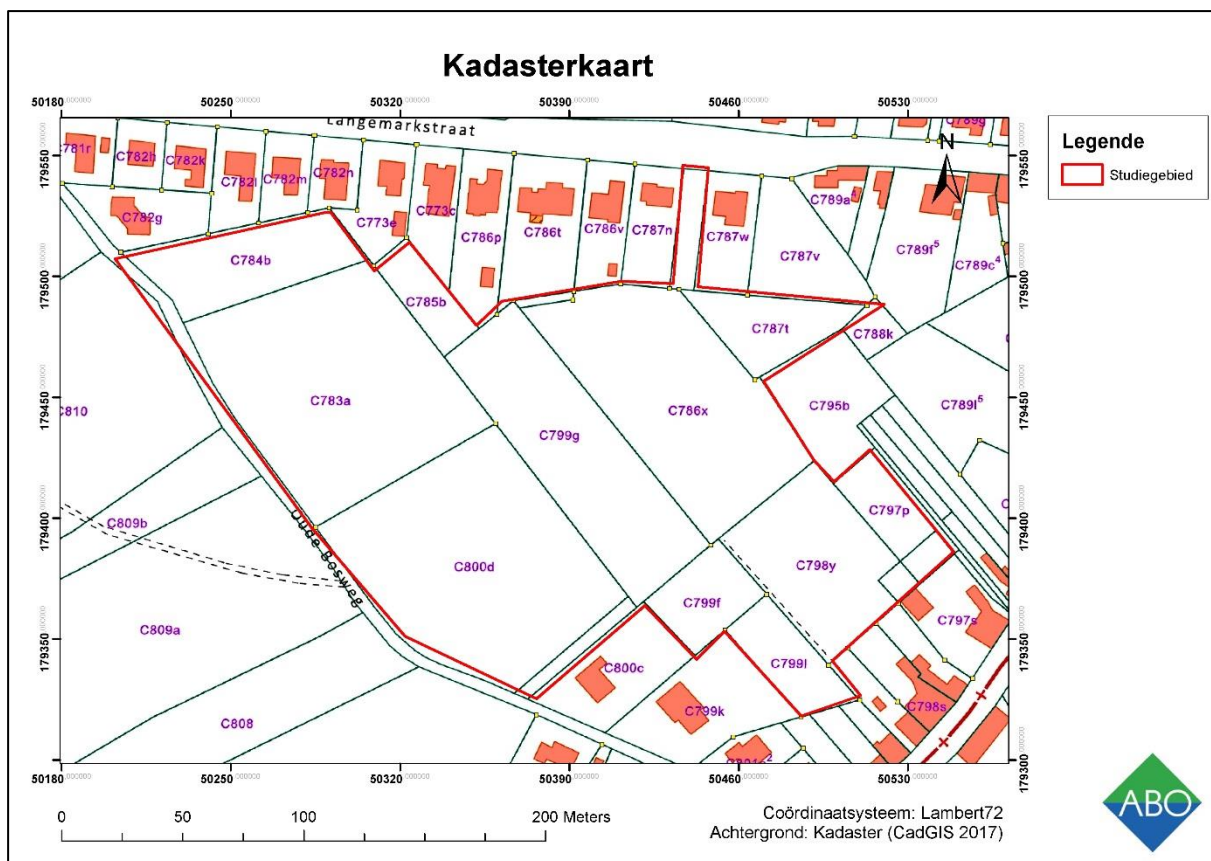
De grenzen van het studiegebied komen overeen met de perceelsgrenzen van het betrokken terrein. Dit zijn volgende percelen: 786S (partim); 799G (partim); 785B; 800D; 800E; 783A; 784B; 787P; 787T; 798W (partim); 799F; 799H (partim); 797L (partim); 797M (partim).

Figuur 1: Ligging studiegebied. Orthofotomozaïek (grootschalige winteropnamen, kleur 2013-2015) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)

Figuur 2: Ligging studiegebied. GRB met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)

Figuur 3: Kadasterplan met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: CadGIS 2017)

1.6 ONDERZOEKSSTRATEGIE

Volgende twee stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

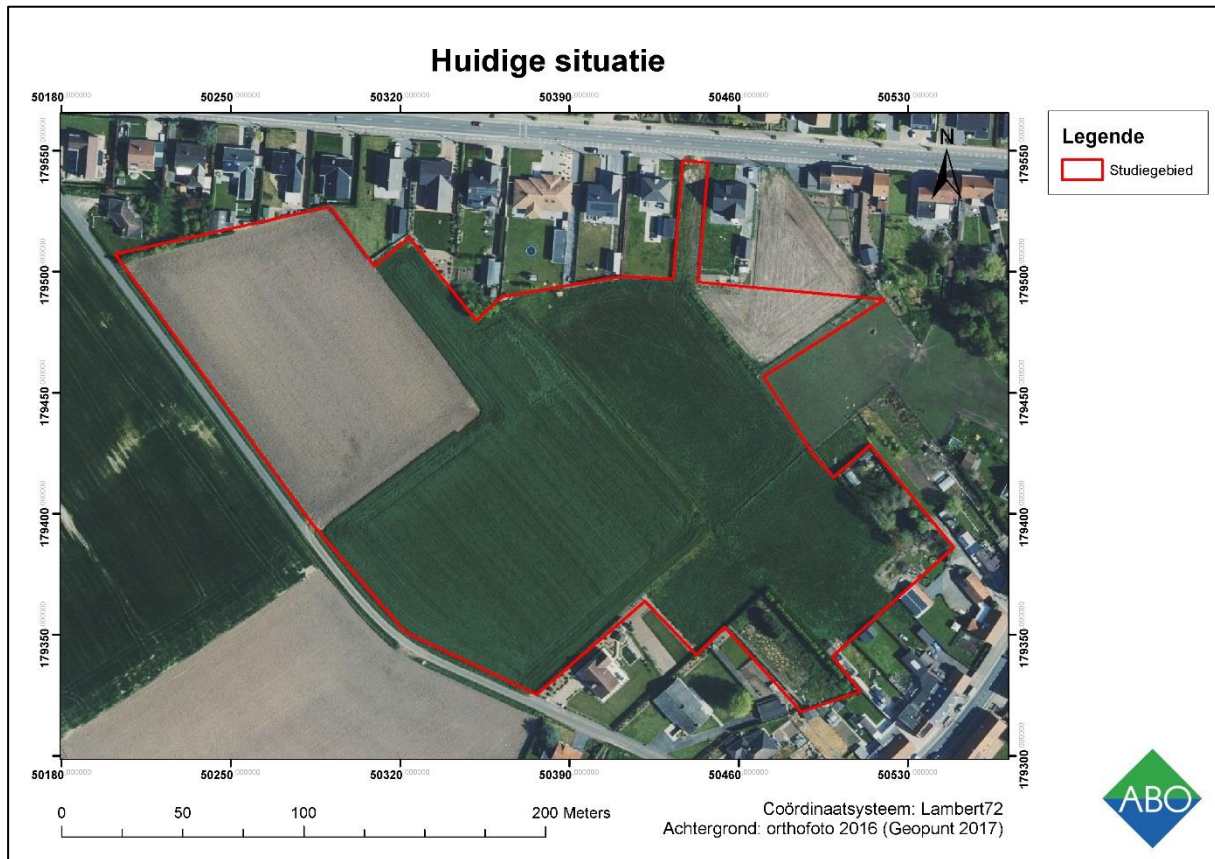
- 1) Een analyse van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het studiegebied in een breder landschappelijk kader (hfst. 3). Hiervoor werden zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een analyse van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geven inzicht in het archeologisch potentieel van het studiegebied (hfst. 4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

Het archeologisch verwachtingsprofiel wordt vervolgens geconfronteerd met de aard van de geplande werken teneinde de impact van deze werken te bepalen en een advies te formuleren.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het studiegebied is gelegen op onbebouwd akkerland. Er dienen dus geen sloopwerken plaats te vinden.

Figuur 4: Huidige situatie - Orthofotomozaïek (grootschalige zomeropnamen, kleur 2016) met aanduiding studiegebied (Geopunt 2017)

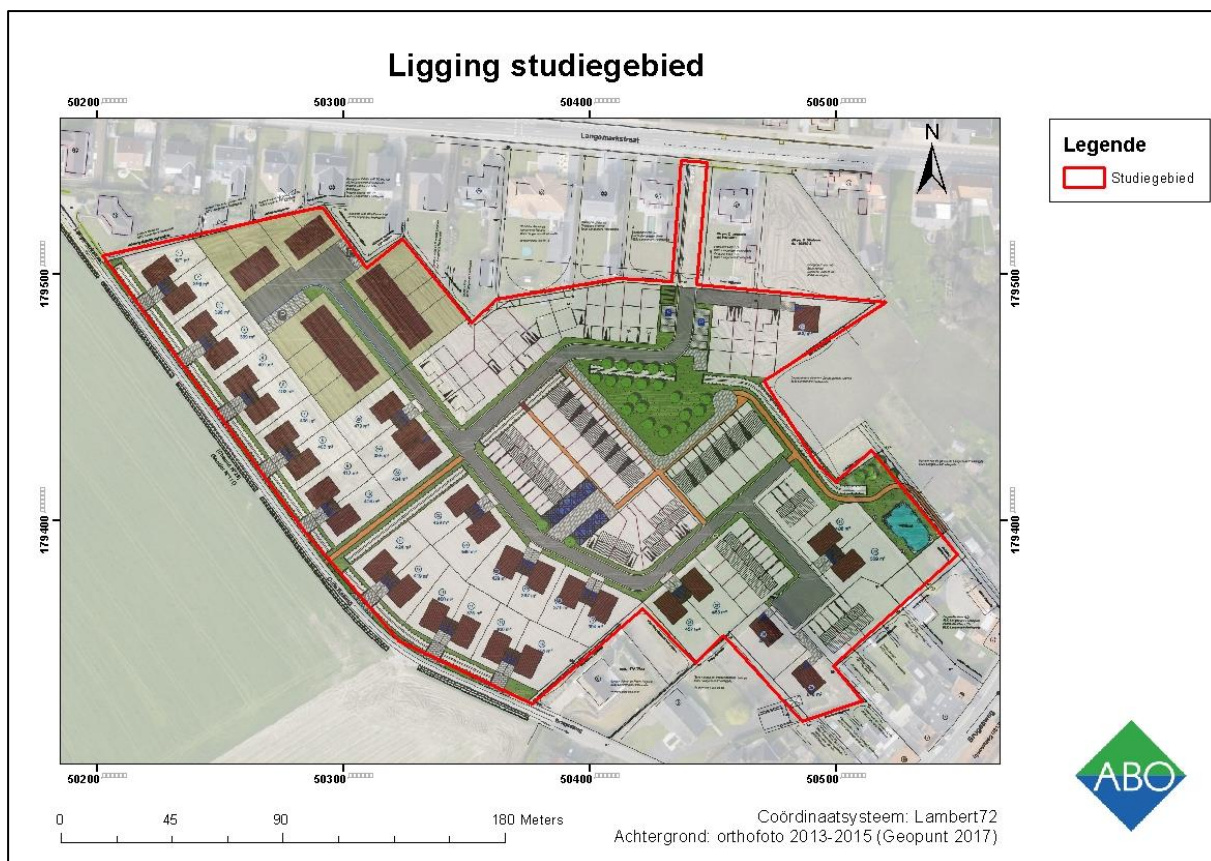

Figuur 5: Foto van een terreinbezoek op 26 september 2017 (ABO nv 2017)

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

Er zal een nieuw woonproject worden gerealiseerd ter hoogte van de Schiethoek, tussen de Brugseweg, Langemarkstraat en de Oude Bosweg. Dit woonproject bestaat uit een 45-tal woningen die gefaseerd zullen worden uitgevoerd. Daarnaast worden nog 32 sociale kavels voorzien en in een latere fase zullen nog een 12-tal koopwoningen ontwikkeld worden. Binnen dit woonproject worden ook groenzones en ontsluitingswegen gepland.

De bodemingreep voor de groenzones is beperkt tot -0.50m-mv. De overige uitgravingen zullen variëren tussen 0 en 4m, behalve voor paalfunderingen waarbij nog dieper zal worden gegaan. Deze bodemingrepen zullen mogelijke archeologische lagen verstoren. Het funderingstype is tot op heden echter nog niet gekend.

Figuur 6: Toekomstige situatie gebaseerd op plannen van de opdrachtgever aangeduid op het GRB (Geopunt 2017)

Figuur 7: Impressie van de toekomstige situatie van de centrale groenzone (opdrachtgever 2017)

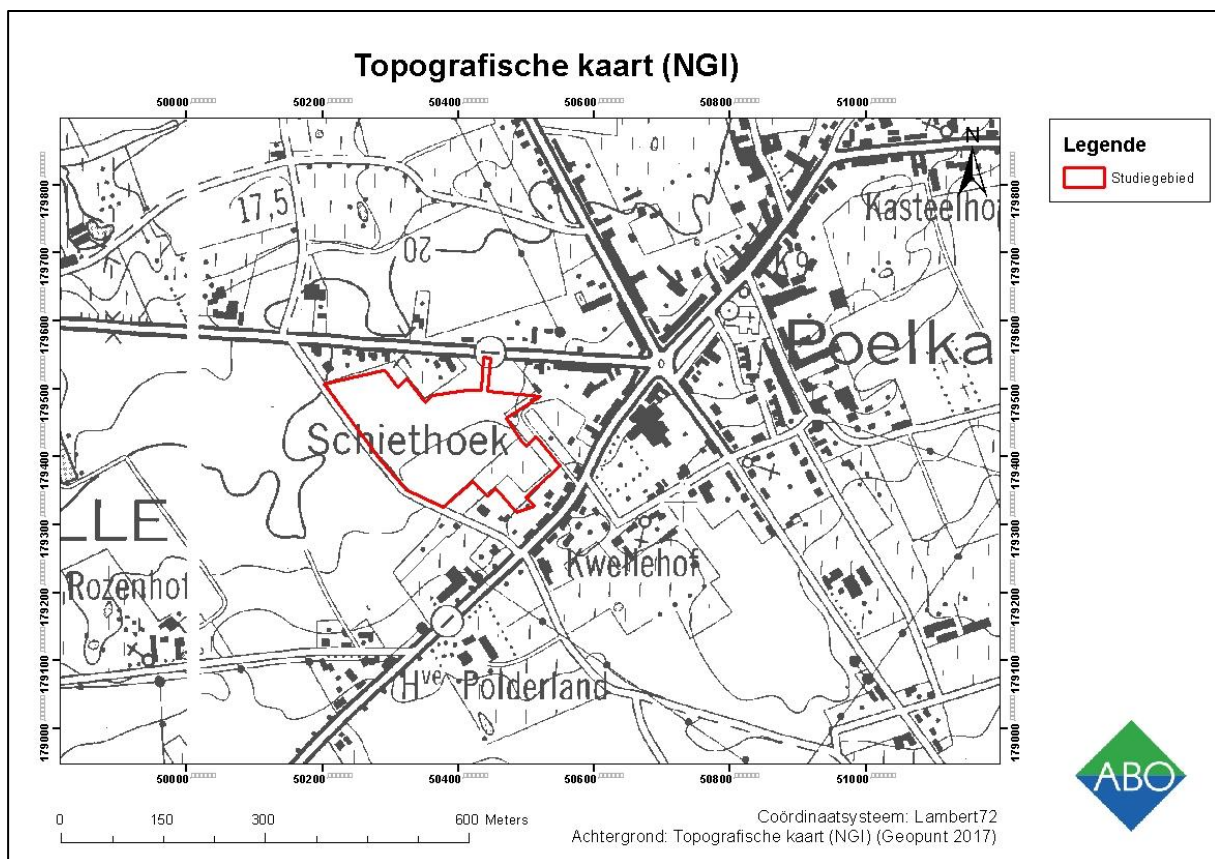
3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

3.1.1 TOPOGRAFIE

Het studiegebied is gelegen in de Schiethoek, een gebied ten westen van de dorpskern van Poelkapelle, gelegen tussen de Langemarkstraat (N-W), de Oude Bosweg (Z) en de Brugseweg (Z-O). Het toponiem Schiethoek verwijst naar een boerderij uit 1629. Dit werd door Karel De Flou als volgt beschreven *“Schiethouck: een behuysd erf te Langemarck. Een Dryehoucte erfve ande voors. Strate ghenaeempt de schiethouck. 1629* (Georges Vandromme (2013) naar Karel de Flou, 1931).” Ook E.H. Cyriel Moeyaert bevestigde dat er in 1629 een boerderij – of behuysd erf – was met de naam Schiethoek. Na WO I werden drie herbergen opgericht in de Schiethoek: *’t Kasteeltje, ’t Midden van de Wereld* en *In Batavia*.

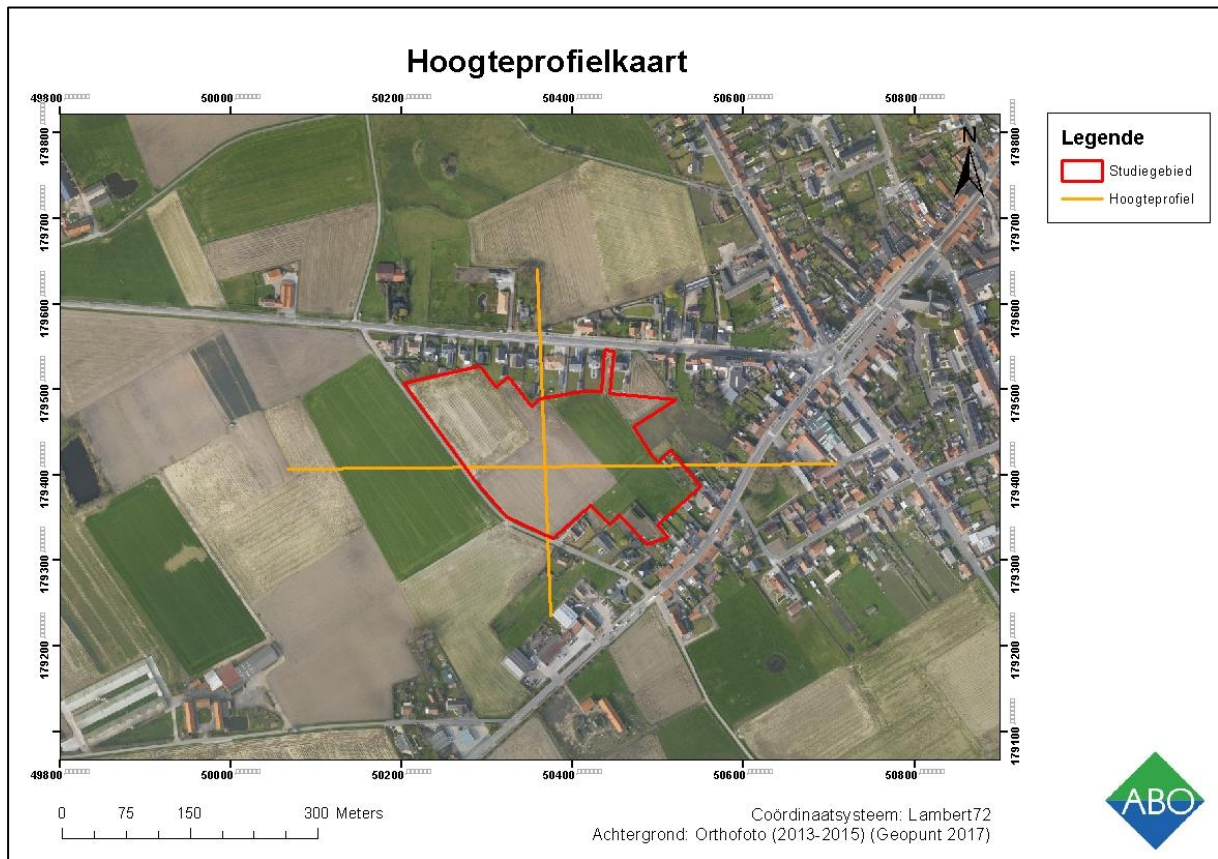
Het centrum van Poelkapelle bestaat uit een rondpunt met vijf uitvalswegen, waarlangs de bewoning zich situeert. Centraal op dit rondpunt is een standbeeld opgericht ter ere van Georges Guynemer, een piloot uit de Eerste Wereldoorlog. Er zijn twee waterlopen in de nabije omgeving: de Landerbeek in het noorden en de Lekkerboterbeek in het zuiden. Op de traditionele landschappenatlas maakt Poelkapelle deel uit van de Zuidelijke IJzervlakte en het land van Ieper.

Figuur 8: Topografische kaarten met aanduiding van het studiegebied (Geopunt 2017)

3.1.2 HOOGTEVERLOOP

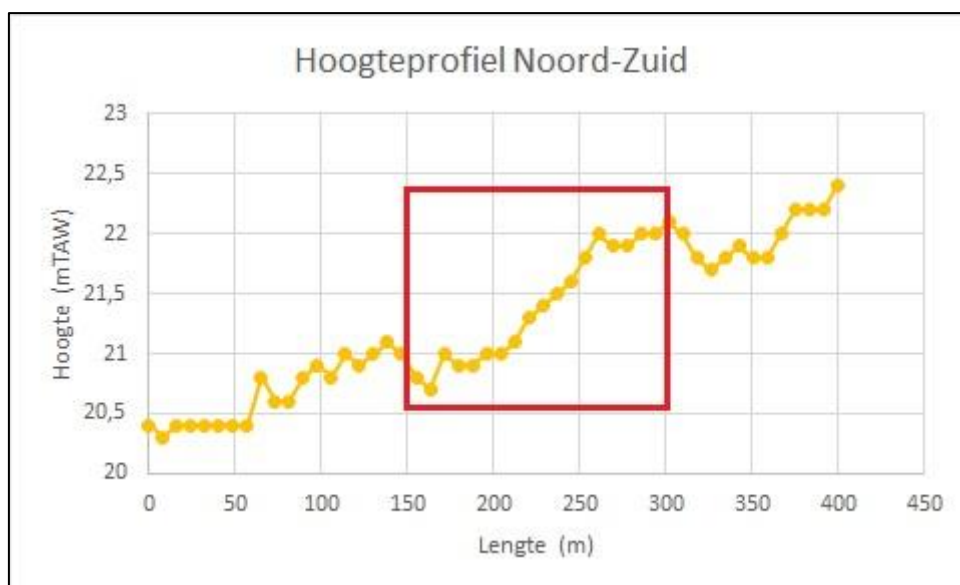
Het studiegebied is gelegen op een helling met TAW waarden schommelend gaande van 20mTAW in het noordwesten tot 22mTAW in het zuidoosten. In het oosten vormt de Rug van Westrozebeke een hooggelegen natuurlijke noord-zuid as. In het noordwesten vormt de vallei Landerbeek een natuurlijke depressie.

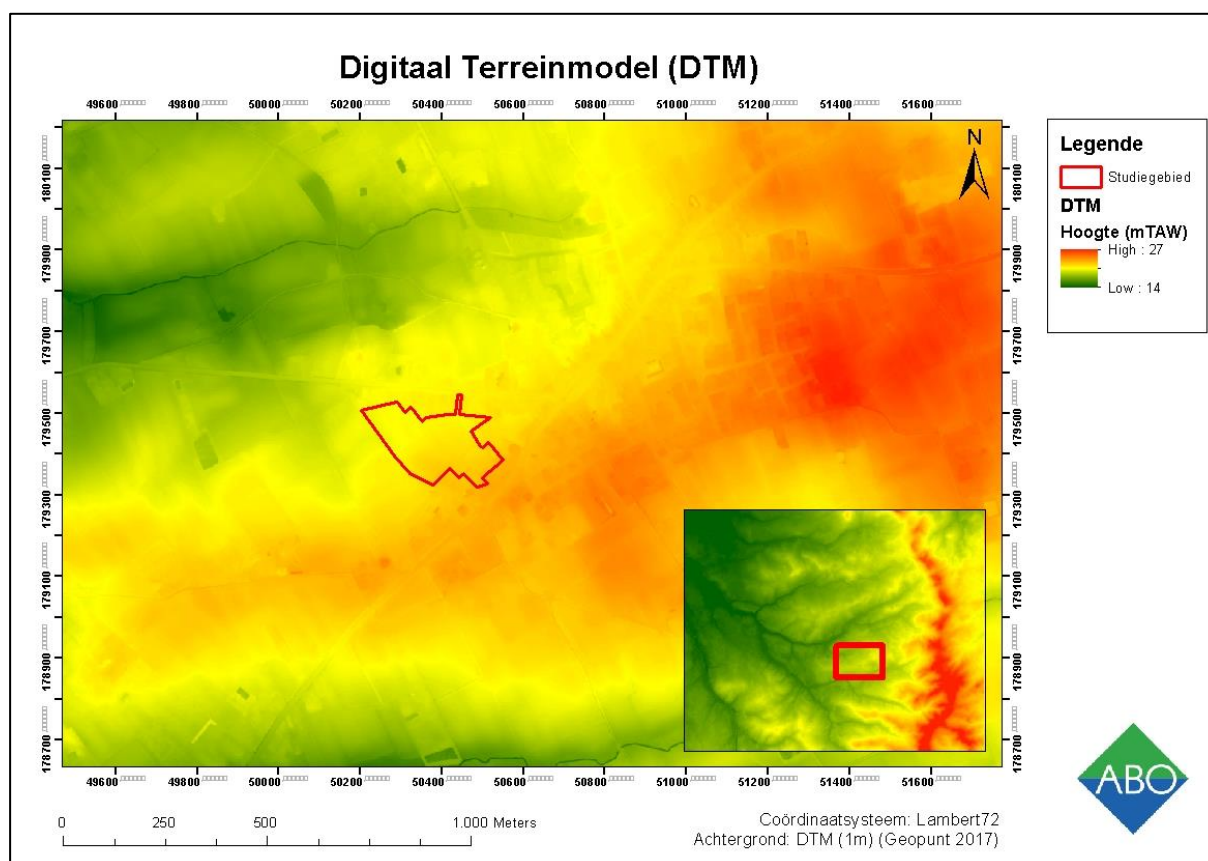
Figuur 9: Luchtfoto (grootschalige winteropnamen, kleur, 2013-2015) met hoogteprofiel van het studiegebied volgens een noord-zuid-as (rood) (bron: Geopunt 2017)

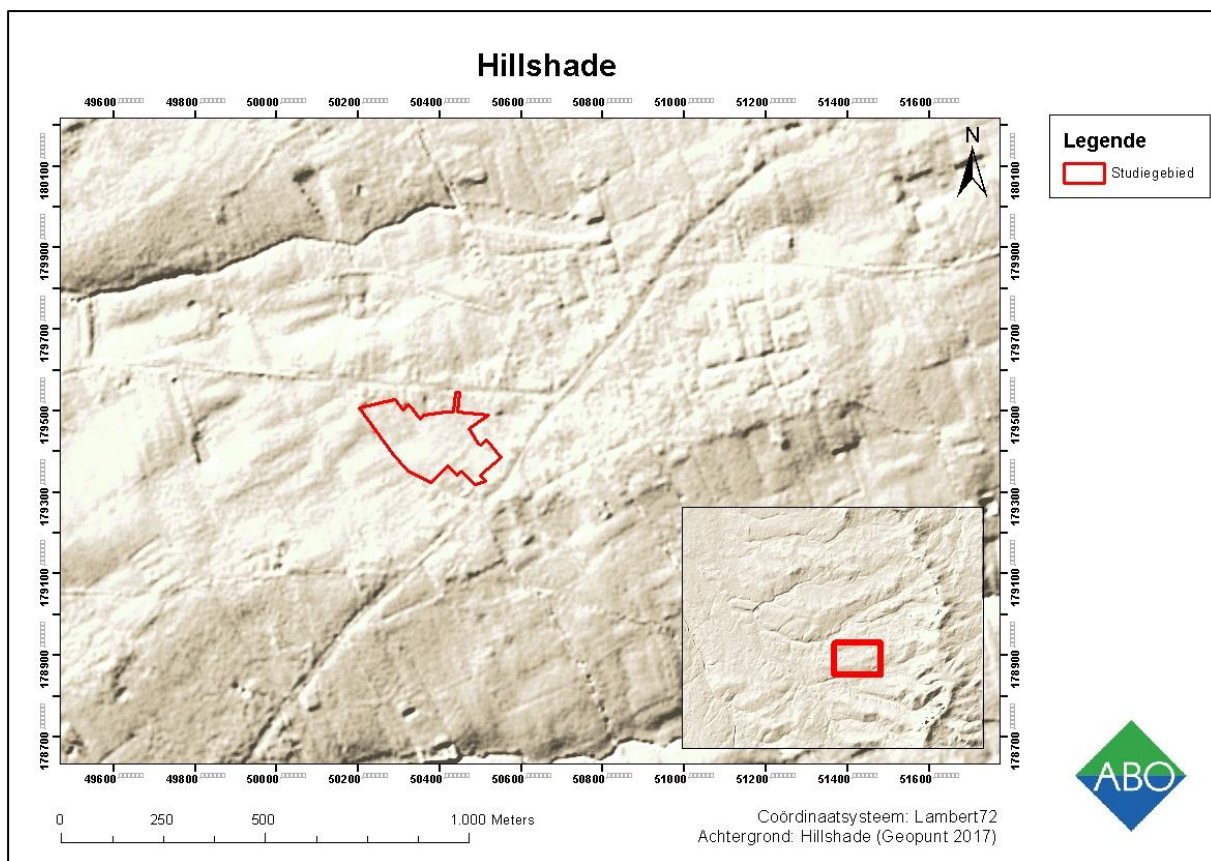
Figuur 10: Hoogteprofiel volgens een west-oost-as met aanduiding van het studiegebied (Geopunt 2017)

Figuur 11: Hoogteprofiel volgens een noord-zuid-as (Geopunt 2017)

Figuur 12: DTM (1m) met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)

Figuur 13: Hillshade (afgeleid van DTM 1m) met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

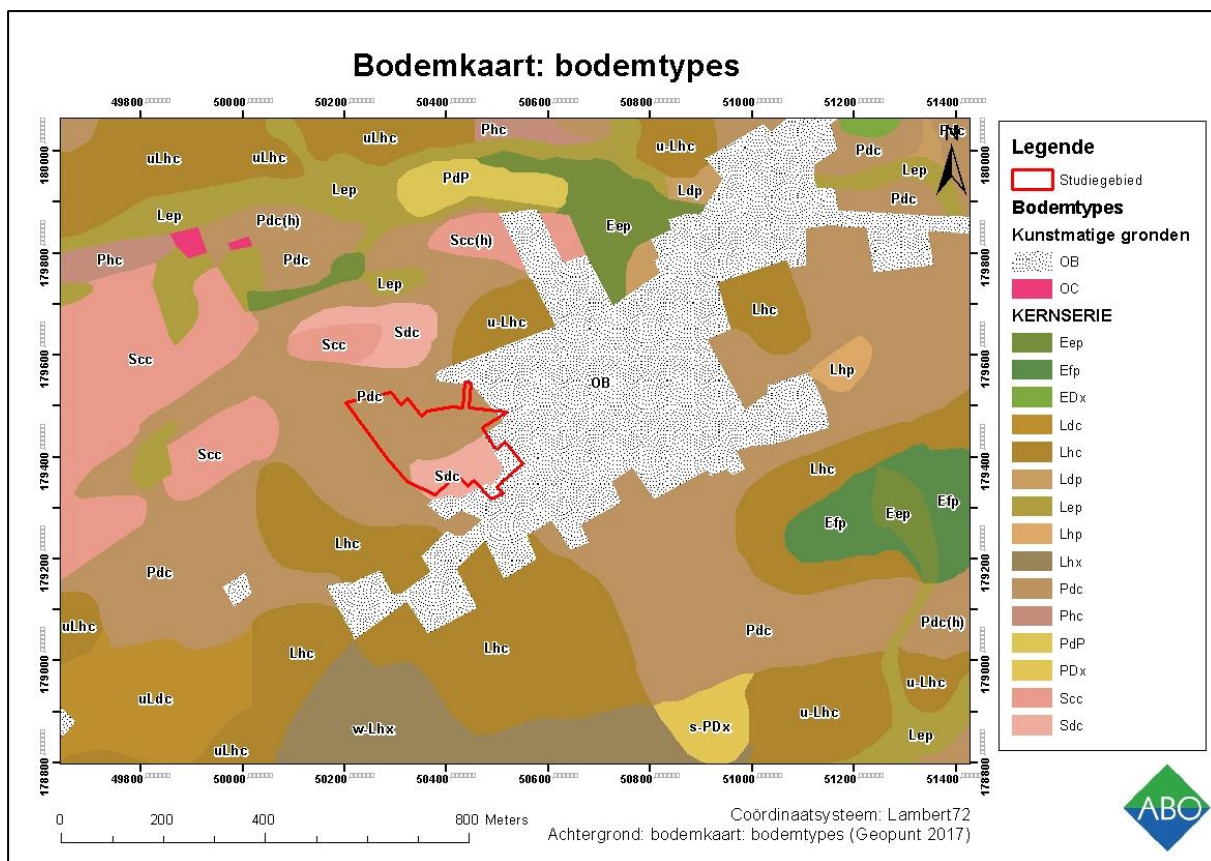
3.2.1 BODEMKAARTEN

Poelkapelle is gelegen binnen Zandlemig-Vlaanderen. Ter hoogte van het studiegebied kunnen matig natte lemige zandbodems (**Sdc**) worden aangetroffen in het zuiden en matig natte zandleembodems (**Pdc**) in het noorden. Het studiegebied grens ook aan de bebouwde zone (**OB**) van Poelkapelle, waar menselijke ingrepen het bodemarchief hebben verstoord.

De Sdc bodems hebben een grijsbruine bouwvoor (tot -25cmMV) en komen voornamelijk onder akkerland voor. Daaronder bevindt zich een overgangshorizont (Ap) die rust op een verbrokkelde, sterk aangetaste, textuur B-horizont. De B-horizont is tussen -60cmMV en -80cmMV gelegen. Dit stemt vermoedelijk overeen met de diepte van de archeologische lagen. In het Prepodzol stadium bevat de B-horizont ijzerconcreties, met roestverschijnselen tussen -40cmMV en -60cmMV. Dit bodemtype is goed geschikt voor landbouw en weide.

De Pdc bodems hebben een homogene, humeuze bovengrond met grijsbruine kleur tot op een diepte van -30cmMV. Daaronder bevindt zich een verbrokkelde B-horizont tussen -40cmMV en -60mMV, waar ook roestverschijnselen zichtbaar zijn. Deze bodems bevatten een zwak ontwikkelde podzol. De Pdc bodems zijn net zoals de Sdc bodems goed geschikt voor landbouw en weide.

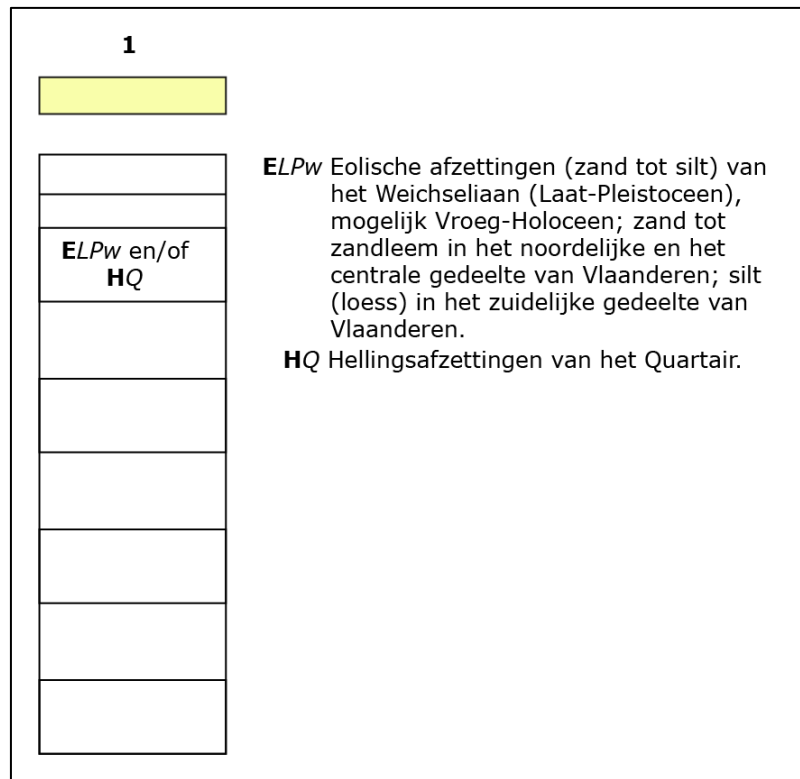
Op basis van deze bodemkundige informatie kan gesteld worden dat het archeologisch niveau zich vermoedelijk tussen -0.40cmMV en -80cmMV bevindt, in de B-horizont. Bijgevolg zullen de geplande bodemingrepen mogelijke archeologische lagen sterk verstoren.

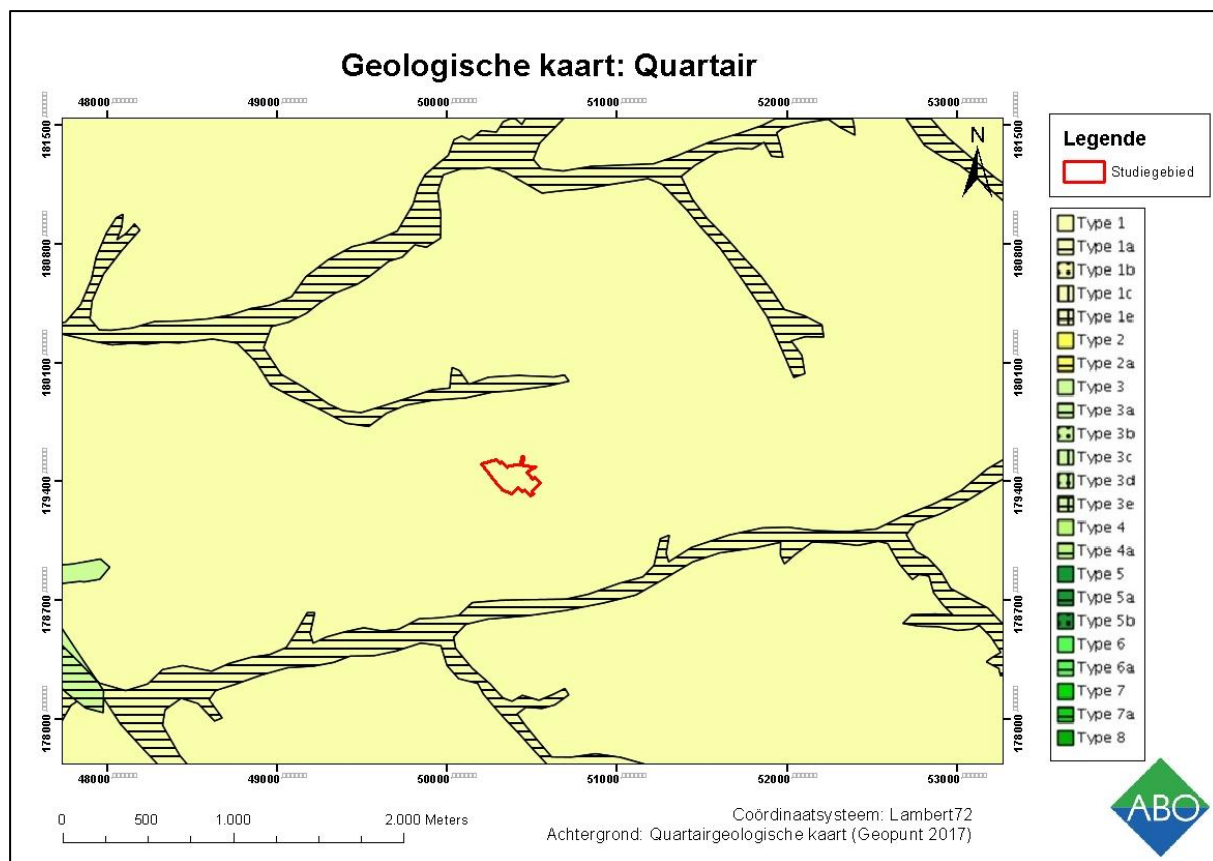
Figuur 14: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:20.000) met aanduiding van het studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)

3.2.2 QUARTAIRGEOLOGISCHE KAART

Het Quartaire pakket is ca. 5m dik ter hoogte van het studiegebied. Dit pakket bestaat enerzijds uit hellingsafzettingen (**HQ**) met daarbovenop eolische zandleemafzettingen uit het Weichseliaan.

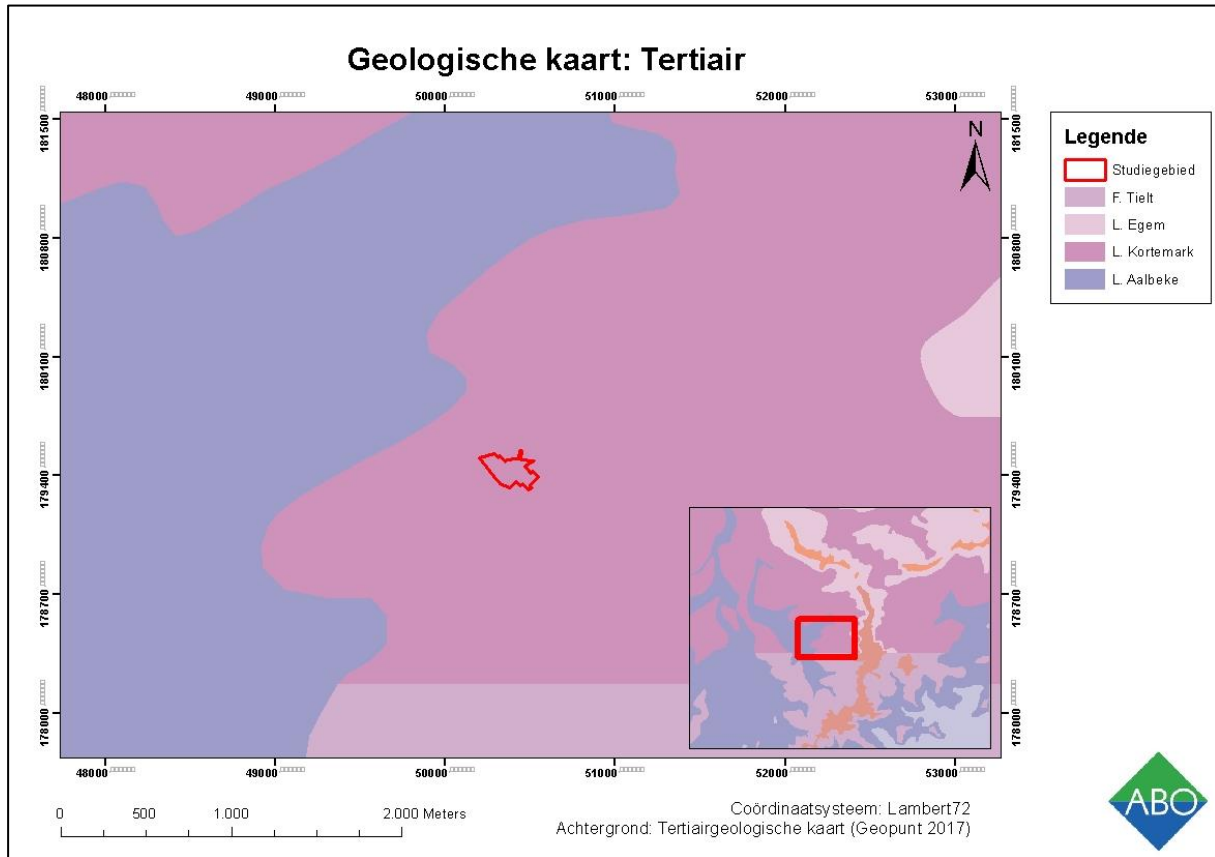
Figuur 15: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (bron: Geopunt 2017)

Figuur 16 : Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:200000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

3.2.3 TERTIAIRGEOLOGISCHE KAART

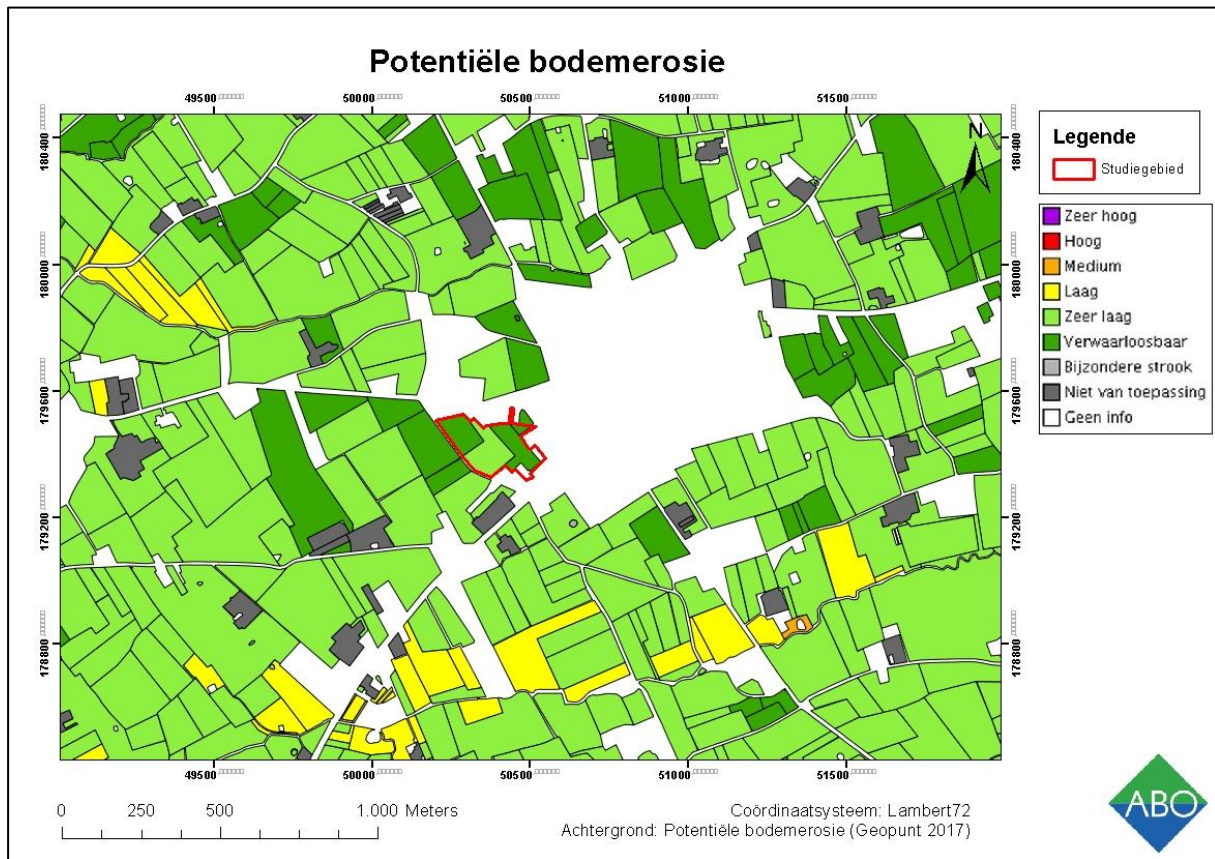
Het studiegebied is gelegen op het Lid van Kortemark dat deel uitmaakt van de Formatie van Tielt. De textuur bestaat uit grijze tot groengrijze klei tot silt en dunne siltige zandbanken. In het oosten vormt de Rug van Westrozebeke een natuurlijke scheidingslijn.

Figuur 17: Gedigitaliseerde tertiairgeologische kaart (1:50000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

3.2.4 BODEMEROSIEKAART

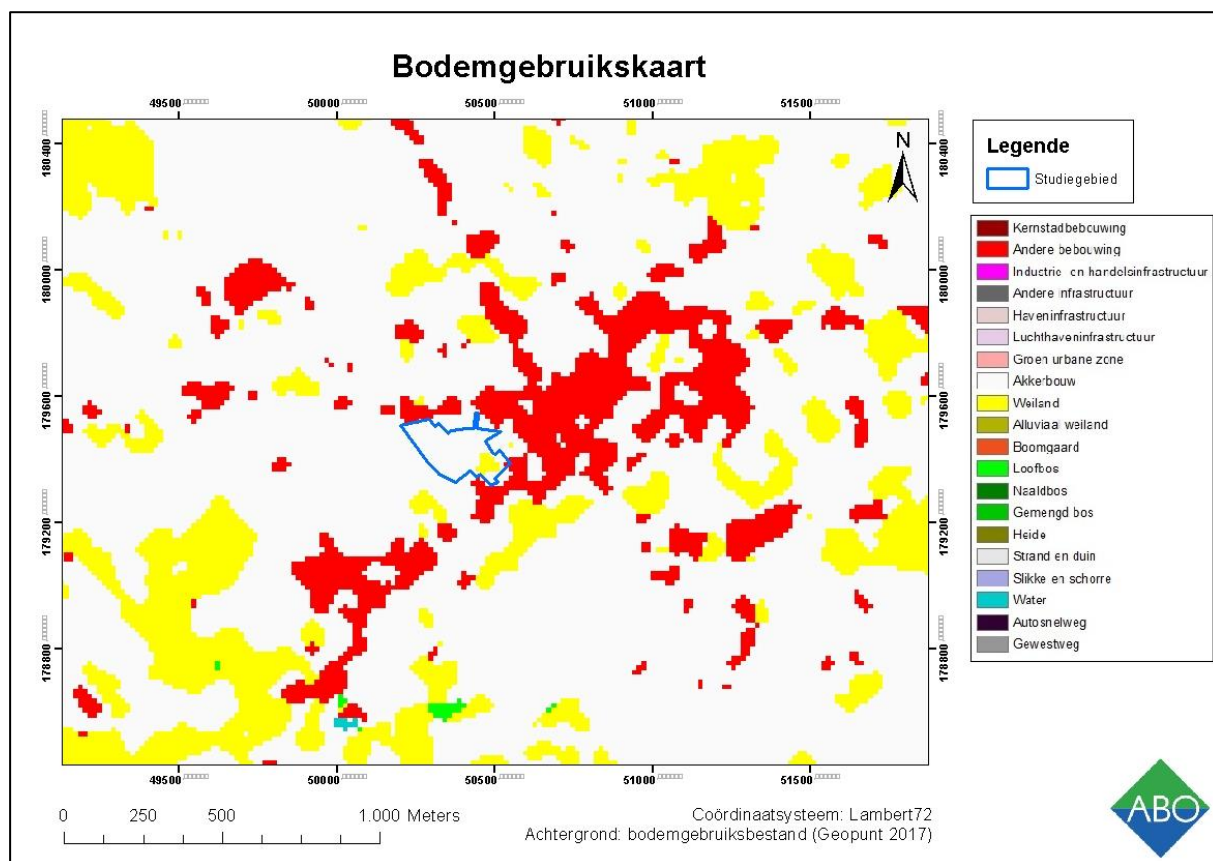
De potentiële bodemerosie ter hoogte van het studiegebied is verwaarloosbaar tot zeer laag. Dit geldt ook voor de omliggende gebieden, met sporadisch enkele percelen met een laag potentieel op bodemerosie.

Figuur 18: Bodemerosiekaart op perceelsniveau met aanduiding van het onderzoeksgebied (bron: Geopunt 2017)

3.2.5 BODEMGEBRUIKSKAART

Het studiegebied is grotendeels gelegen in akkerland, met in het zuidoosten een deel weiland. De dorpskern van Poelkapelle en de uitvalswegen bestaan voornamelijk uit bebouwing binnen een anderzijds sterk agrarisch gebied met veel weilanden. Op het gewestplan wordt het studiegebied als woonuitbreidingsgebied omschreven.

Figuur 19: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

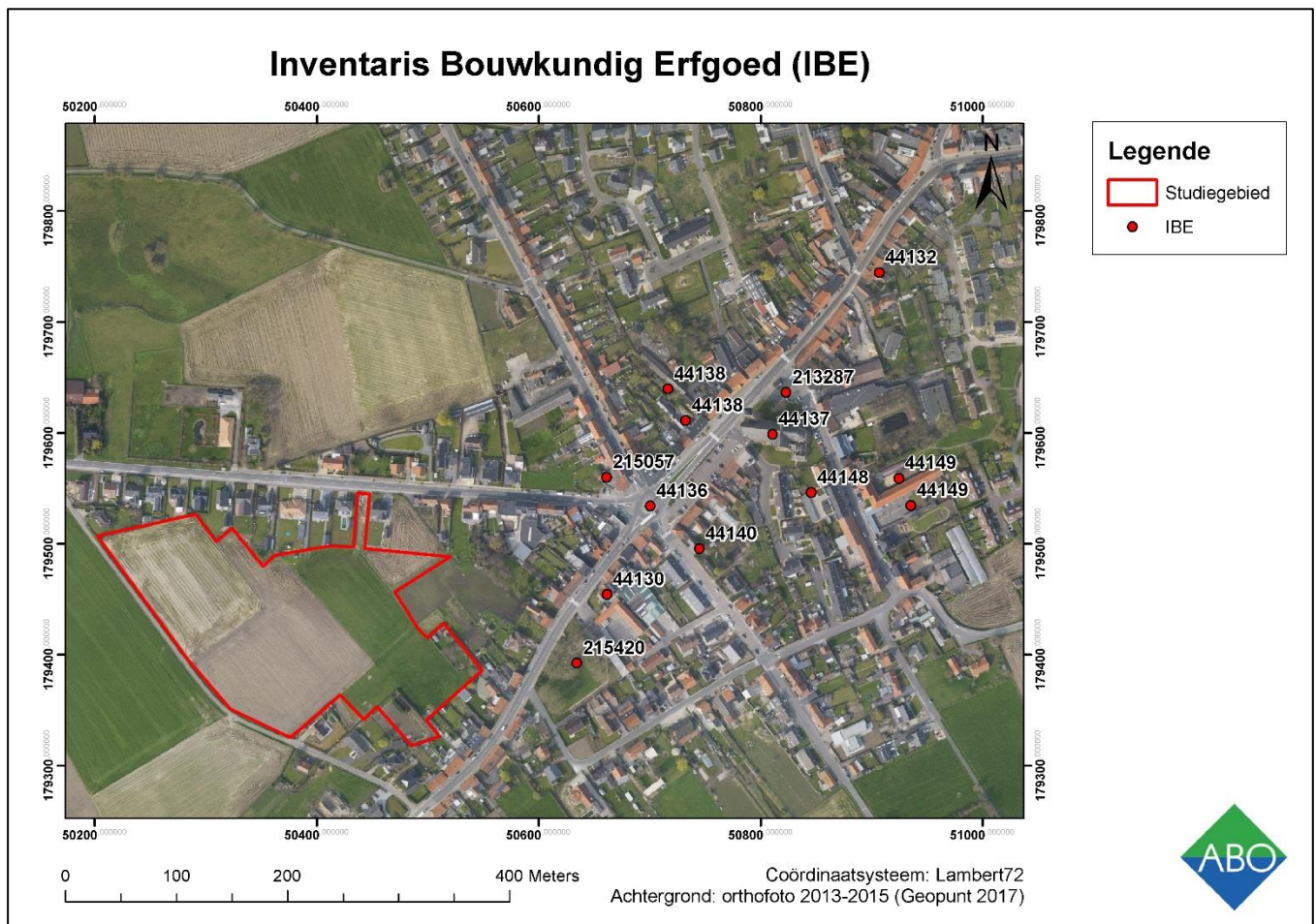
Geraadpleegde bronnen hoofdstuk 3 met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Inventaris Archeologische zone	Binnen archeologische zone
Landschapsatlas	Niet relevant
Inventaris Bouwkundig erfgoed	Relevant, cf. 4.1.1
Beschermde monumenten	Relevant, cf. 4.1.2
Beschermde stads- en dorpsgezichten	Niet relevant, cf. 4.1.3
Centraal Archeologische Inventaris	Relevant, cf. 4.1.5
Inventaris Historische stadskern	Buiten historische stadskern
Inventaris gebieden waar geen archeologie te verwachten valt (GGA)	Niet binnen GGA gelegen
Wereldoorlog relictten	Relevant, cf. 4.1.4
Andere historisch/ archeologische relictten	Geen relictten in de buurt (< 1km)
Cartografische bronnen	
Flandria Illustrata – Sanderus (ca. 1586-1664)	Relevant, cf. 4.2.1
Frickxkaart (ca. 1712)	Niet relevant, niet gedetailleerd genoeg maar wel vermeld, cf. 4.2.2
Ferrariskaart (ca. 1770-1778)	Relevant, cf. 4.2.3
Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)	Relevant, cf. 4.2.4
Vandermaelen kaarten (1846- 1854)	Relevant, cf. 4.2.5
Popp kaarten (1842-1879)	Relevant, cf. 4.2.6
Militaire kaarten Eerste Wereldoorlog	Relevant, cf. 4.3

Figuur 20: Tabel met geraadpleegde bronnen

4.1 INVENTARISSEN ONROEREND ERFGOED

4.1.1 INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED

Het bouwkundig erfgoed in de nabije omgeving van Poelkapelle situeert zich allemaal nabij de dorpskern en dateert steeds uit WO I of het interbellum. Dit duidt op de grote vernieling die plaatsvond tijdens WO I, waarbij Poelkapelle met de grond gelijk gemaakt werd en er geen historische gebouwen bewaard zijn gebleven. Twee van deze erfgoedobjecten zijn belangrijk voor een beter inzicht in Poelkapelle tijdens de Eerste Wereldoorlog en zullen hieronder besproken worden. Het gedenkteken van Georges Guynemer werd ook beschermd als monument en zal in het desbetreffende hoofdstuk besproken worden (cf. 4.1.2).

Figuur 21: Weergave van de locaties met gekend bouwkundig erfgoed binnen een straal van 500m (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2017)

ID	Omschrijving	Datering
215420	Muur van de opgeheven Duitse militaire begraafplaats	WO I
44138	Politiebureau-Brandweer	Interbellum
44140	Hoekhuis	Interbellum
44148	Pastorie	Interbellum
44149	Klooster en school	Interbellum
44130	School en onderwijzerswoning	Interbellum
44132	Eclectisch rijhuis	Interbellum
44137	Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw	Interbellum
44136	Gedenkteken voor Georges Guynemer	Interbellum
213287	Gedenkzuil militaire en burgerlijke doden	Interbellum
215057	Herberg De Zwaan	Interbellum

Figuur 22: Tabel met de locatie van het bouwkundig erfgoed in de regio (< 500m)

De Duitse militaire begraafplaats “*Ehrenfriedhof Poelkapelle-Dorf nr.124*” (ID215420) werd opgericht tussen 1914 en 1915, zoals ook te zien is op de historische luchtfoto’s uit WO I (cf. 4.3). Het had een oppervlakte van 4.581m² met 532 bekende en 253 onbekende doden. De doden werden verplaatst naar Menen en Langemark. Momenteel is hier een speelplein gelegen.

Figuur 23: Duitse militaire begraafplaats nabij het studiegebied 'Ehrenfriedhof Poelkapelle-dorf nr. 124' (Poelcapelle14-18, 2017)

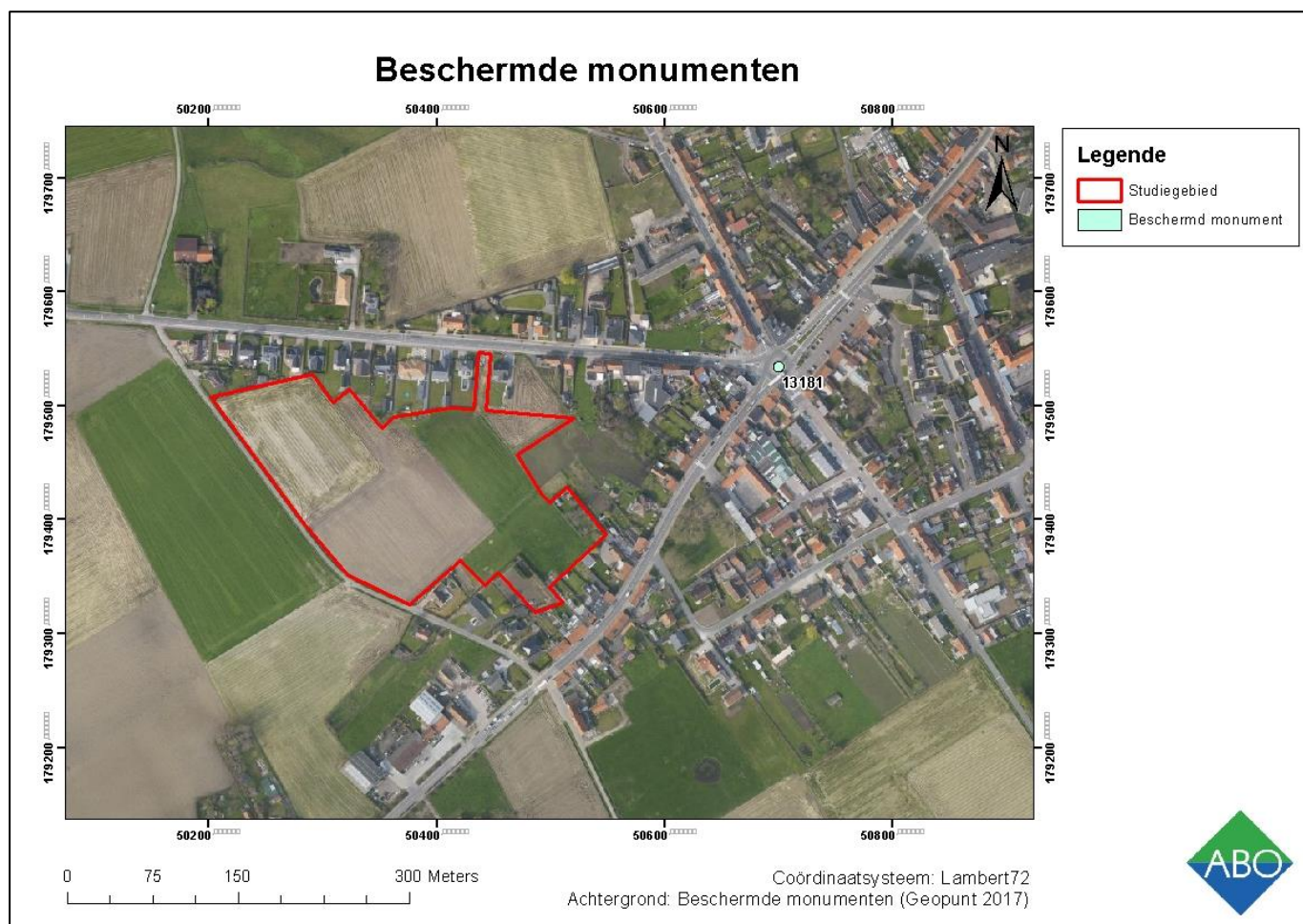
Herberg de Zwaan (ID 215057) is een herberg (her)opgericht in 1925 nabij het rondpunt van Poelkapelle. De herberg was een toeristische trekpleister na de oorlog vanwege de tank D29 Damon II die zich hier had vastgereden en niet werd opgeruimd.

Figuur 24: Herberg De Zwaan met de D29 Damon II tank als toeristische trekpleister (Poelcapelle14-18, 2017).

4.1.2 BESCHERMDE MONUMENTEN

Er is één beschermd monument te Poelkapelle: het gedenkteken voor Georges Guynemer.

Figuur 25: Weergave van de locaties van beschermde monumenten binnen een straal van 500m (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2017)

ID	Omschrijving	Datering
13181	Gedenkteken voor Georges Guynemer	Interbellum

Figuur 26: Overzicht van de beschermde monumenten binnen een straal van 500m

- ID 13181
Het gedenkteken voor Georges Guynemer werd op het rondpunt te Poelkapelle opgericht. Georges Guynemer was een Franse vliegenier die 53 luchtoverwinningen behaalde, maar op 11 september 1917 neerstortte in de omgeving van Poelkapelle. Hoewel de dood bevestigd werd, is het vliegtuig nooit teruggevonden.

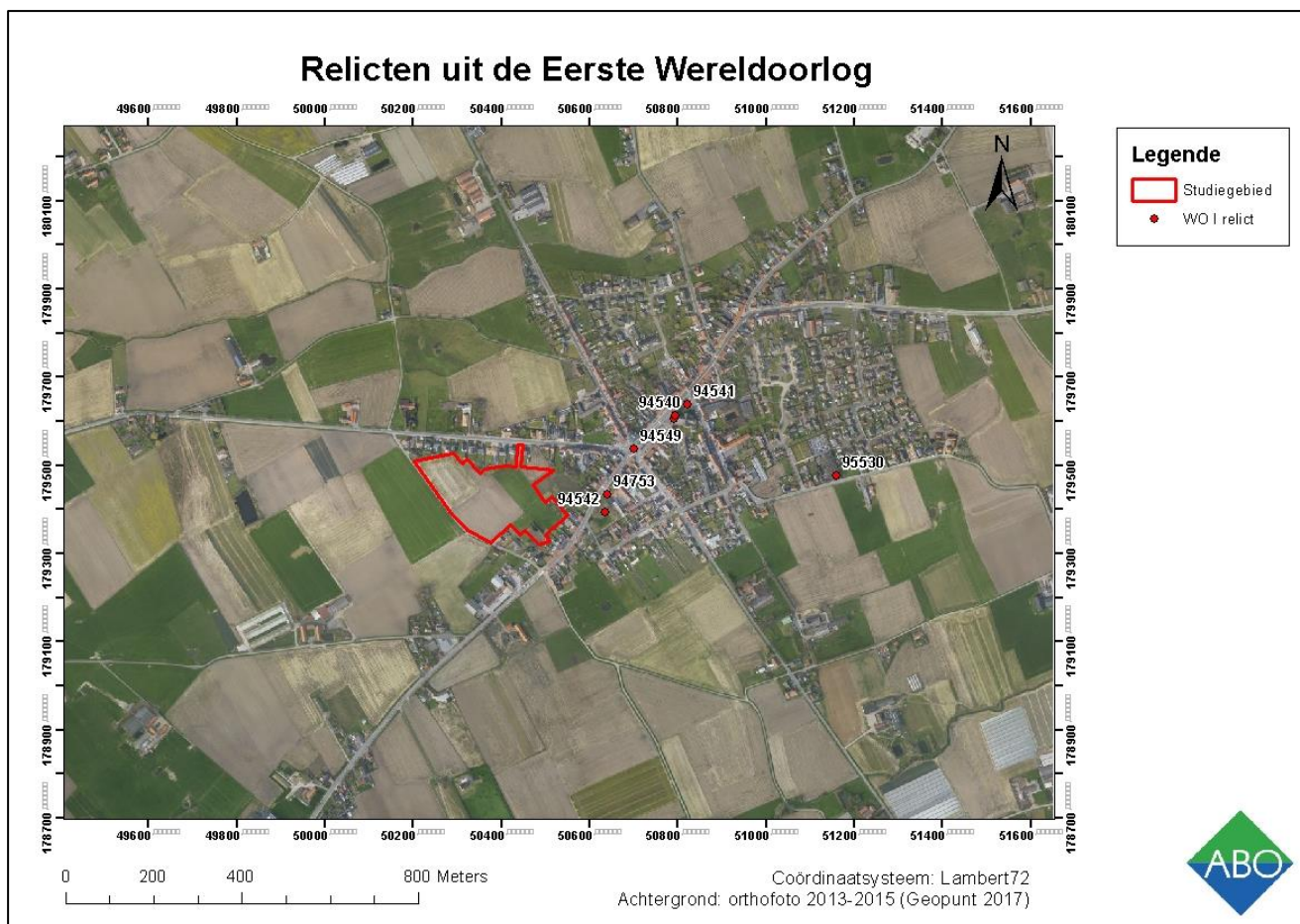
Figuur 27: Gedenkteken voor Georges Guynemer (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2017)

4.1.3 BESCHERMDE STADS- OF DORPSGEZICHTEN

Er zijn geen beschermde stads- of dorpsgezichten in de buurt.

4.1.4 WO I RELICTEN

De WO I relictten stemmen overeen met het bouwkundig erfgoed te Poelkapelle. Dit werd besproken in het desbetreffende hoofdstuk (cf. 4.1.1). Een uitgebreid overzicht van Poelkapelle tijdens de Eerste Wereldoorlog wordt gegeven in hoofdstuk 4.3.

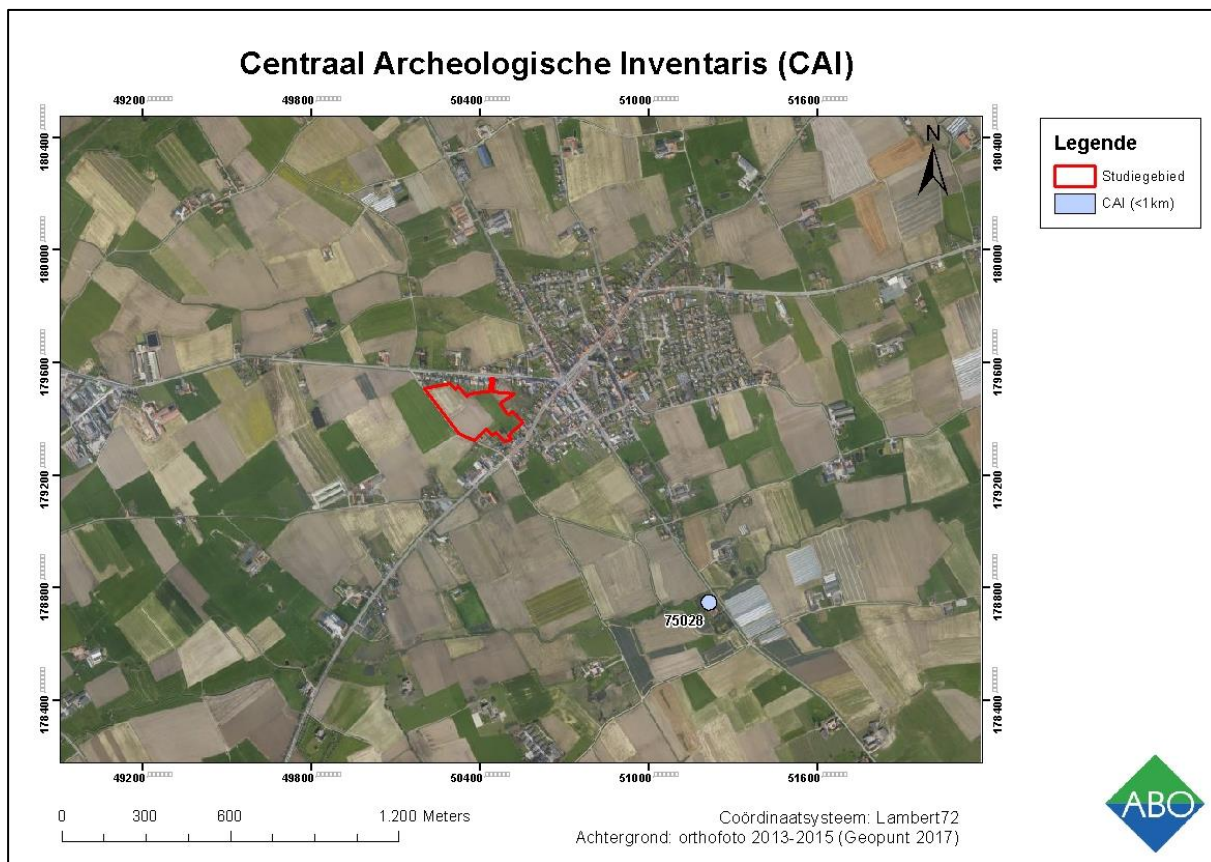
Figuur 28: Weergave van de locaties van WO I relictten binnen een straal van 500m (Inventaris Onroerend Erfgoed, 2017)

ID	Omschrijving	Datering
95531	Klok	Na WO I
94542	Opgeheven Duitse militaire begraafplaats	Na WO I
94753	Gedenkmuur Guynemer	Na WO I
94540	Gedenkplaat militaire en burgerlijke doden	Na WO I
94549	Gedenkteken Franse vlieger Guynemer	Na WO I
94541	Gedenkzuil militaire en burgerlijke doden	Na WO I
95530	Militair ereperk op burgerlijke begraafplaats	Na WO I

Figuur 29: Overzicht van de beschermde monumenten binnen een straal van 500m

4.1.5 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI)

Er is slechts één CAI melding binnen een straal van 1km. Het betreft een laatmiddeleeuwse site met walgracht.

Figuur 30: Alle CAI-meldingen binnen een straal van 1000m

ID	Omschrijving	Datering
75028	Site met walgracht	Late middeleeuwen

Figuur 31: Overzichtstabel CAI binnen een straal van 1000m

- ID 75028
Aan de Lekkerboterbeek werd een site met walgracht gelokaliseerd waar de omgrachting noch de gebouwen van bewaard zijn gebleven op basis van de Popp-kaart.

4.2 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

4.2.1 FLANDRIA ILLUSTRATA – SANDERUS (CA. 1586-1664)

Op de Flandria Illustrata van Sanderus is *Capelle te poele* vermeld aan een kruispunt langs de noordelijke uitvalsweg van Ieper naar Brugge. Deze naam werd voor het eerst gebruikt in 1096 (Inventaris Onroerend Erfgoed 2017). De kapel is ook weergegeven met een symbool. Hoewel er geen gedetailleerde kaart van Poelkapelle zelf werd opgemaakt door Sanderus, werd wel een tekening gemaakt van een site met walgracht te Poelkapelle.

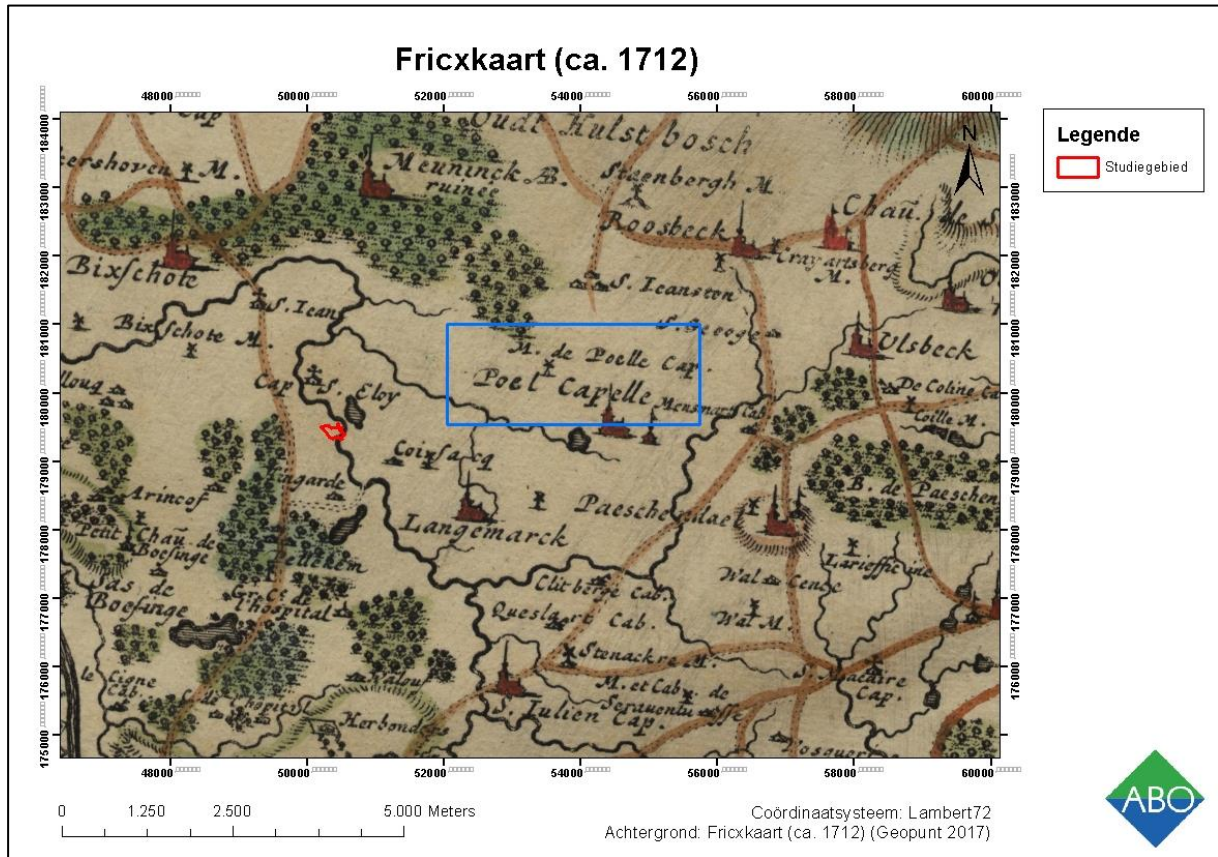
Figuur 32: Detail uit de Flandria Illustrata kaart van Vlaanderen (Sanderus) (Ghent University Library, 2017)

Figuur 33: Site met walgracht te Poelkapelle uit de Flandria Illustrata (Sanderus) (Ghent University Library, 2017)

4.2.2 FRICXKAART (CA. 1712)

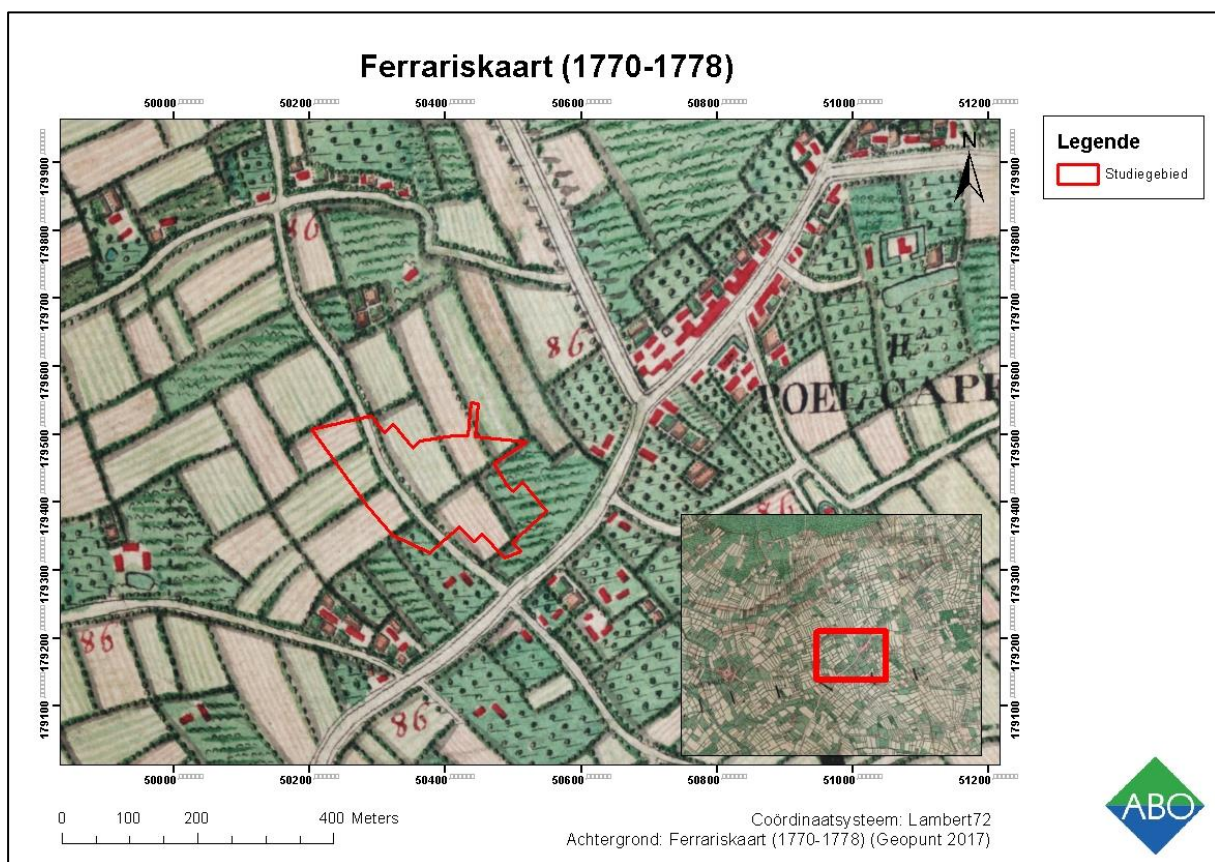
Poelkapelle wordt reeds vermeld op de Fricxkaart. De parochiekerk is eveneens aangeduid. Vanwege de beperkte detaillering van de Fricxkaart is het niet mogelijk om een diepgaande analyse op basis van deze kaart op te stellen.

Figuur 34 : Fricxkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied en de ligging van Poelkapelle (Geopunt 2017)

4.2.3 FERRARISKAART (CA. 1770- 1778)

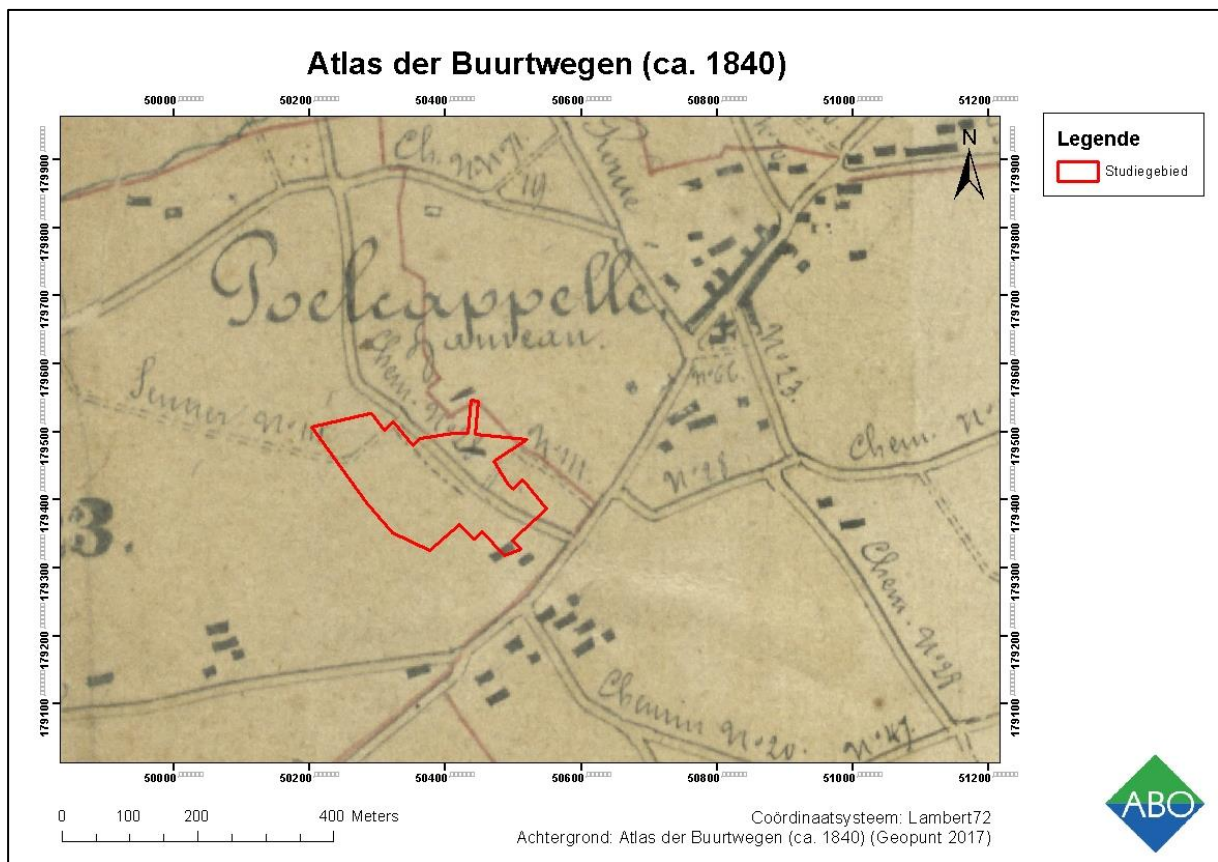
Ten tijde van de Ferrariskaart was Poelkapelle een klein gehucht dat aan de kruising van enkele wegen lag. De bewoning is verspreid, en situeert zich langsheen deze uitvalswegen. De belangrijkste weg is van Ieper naar Brugge— de huidige Brugseweg. Het merendeel van de bewoning is voorzien van een achterliggende boomgaard. De regio is sterk agrarisch, met uitzondering van het Houthulstbos, zo'n 2,5km ten noorden van Poelkapelle. Er zijn dan ook veel hoeves, soms met gracht, verspreid in het landschap aanwezig. Het terrein ter hoogte van het studiegebied is eveneens in gebruik als akkerland, met een klein deel weiland in het zuidoosten. De driehoekige vorm van de zogenaamde *Schiethoek* stemt goed overeen met huidige situatie, enkel de Langemarkstraat ten noorden van het studiegebied is niet weergegeven. De Langemarkstraat en de Oude Bosweg ten westen van het studiegebied liggen op deze kaart iets oostelijker, waardoor ze het studiegebied doorsnijden. Het is echter waarschijnlijker dat dit een gevolg is van incorrecte metingen ten tijde van Ferraris of dat er verschuivingen plaatsvonden bij het georefereren van de kaart.

Figuur 35: Overzichtkaart - Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

4.2.4 ATLAS DER BUURTWEGEN (CA. 1840)

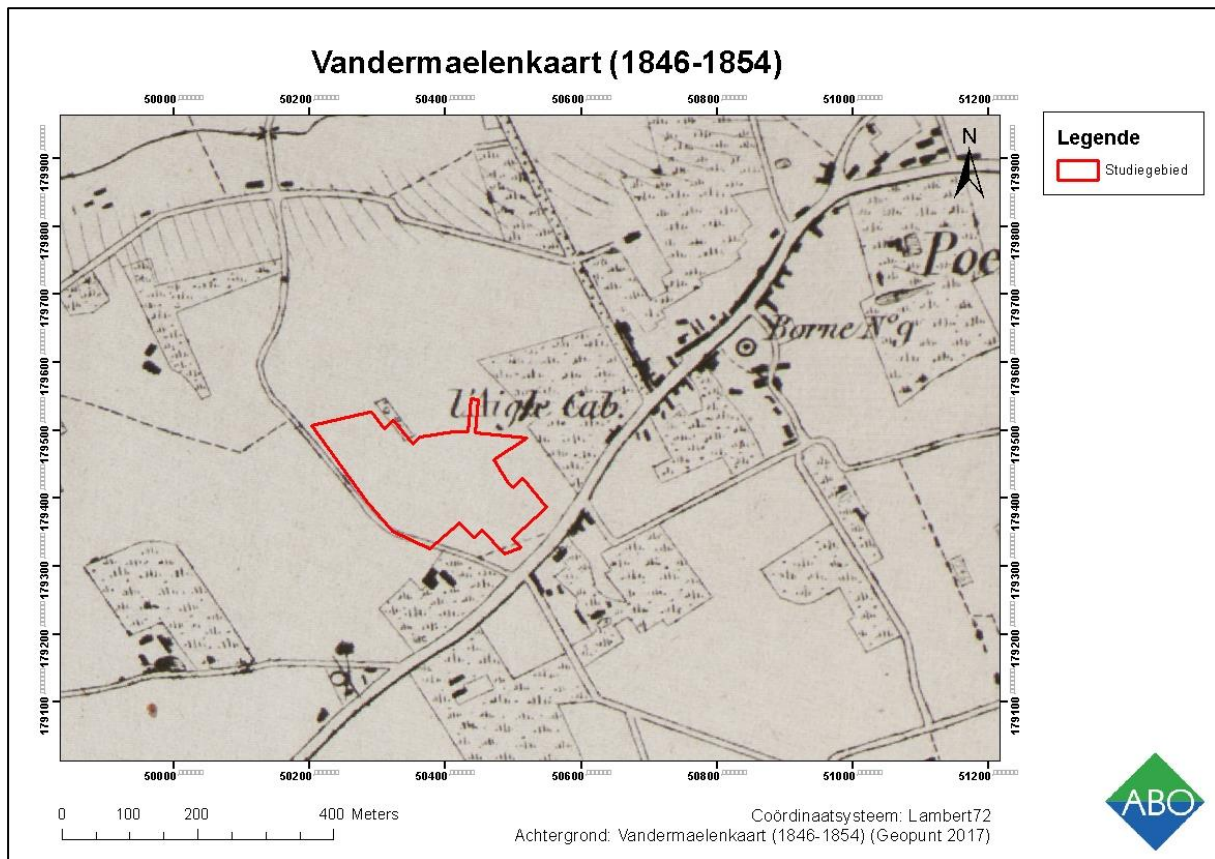
Op de Atlas der Buurtwegen is voor het eerst bebouwing aangeduid binnen het studiegebied. Verder is de situatie quasi onveranderd ten opzichte van voorgaande kaarten.

Figuur 36: Overzichtskaat - Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

4.2.5 VANDERMAELENKAART (CA. 1846-1854)

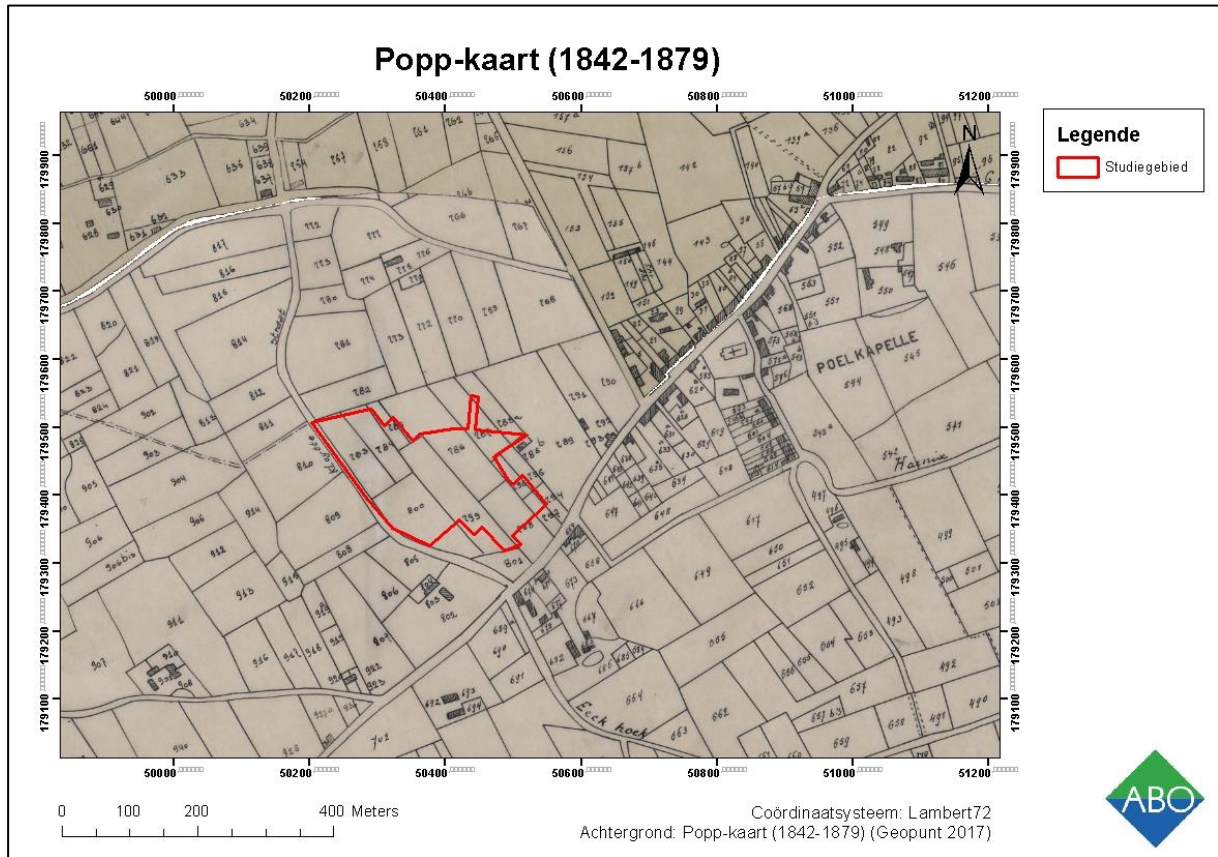
Op de Vandermaelenkaart is de bewoning opnieuw verdwenen en bestaat het gehele studiegebied uit akkerland. In het zuidoosten van de Schiethoek is echter wel een perceel met weiland zichtbaar. De Langemarkstraat en de Oude Bosweg ten westen van het studiegebied komen nu exact overeen met de huidige situatie. Verder is het landschap onveranderd ten opzichte van vorige kaarten.

Figuur 37: Overzichtskaat - Vandermaelen kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

4.2.6 POPP-KAART (CA. 1842-1879)

De Popp-kaart geeft dezelfde situatie weer als voorgaande kaarten. Het studiegebied is ten westen van de dorpskern van Poelkapelle gelegen, langsheen de Langemarkstraat en de Oude Bosweg in het westen.

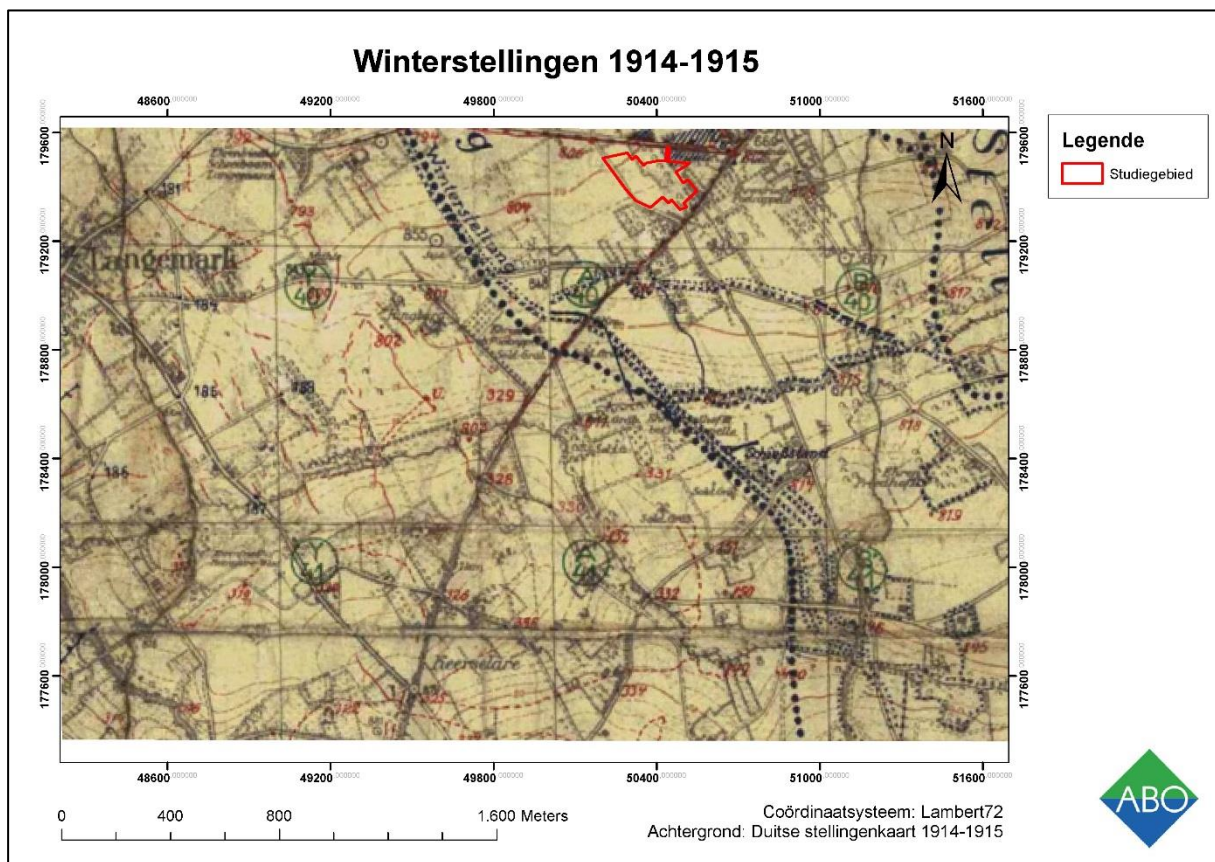

Figuur 38: Overzichtskaart - Popp-kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

4.3 POELKAPELLE TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG¹

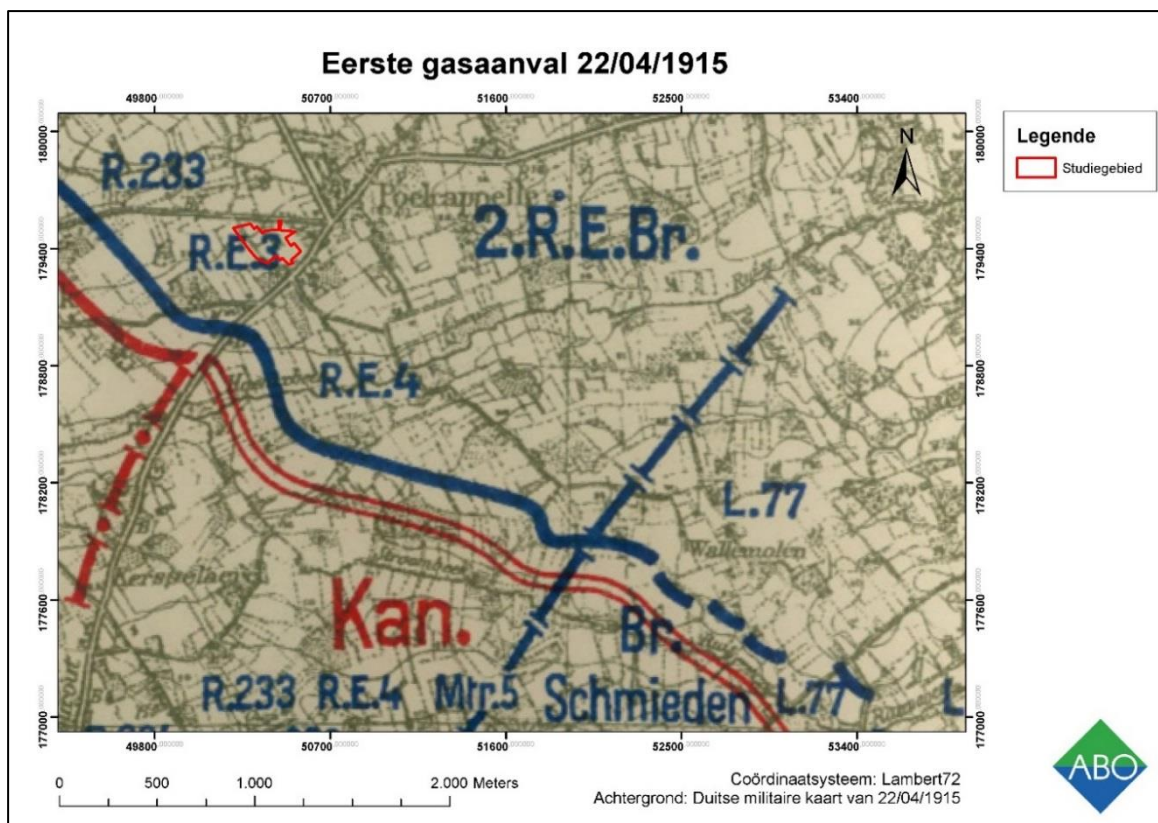
Tussen 1914 en 1917 was Poelkapelle bezet door Duitse troepen. Het lag op de grens van de Ieperboog, dat het westfront vormde tussen de geallieerde en Duitse troepen. Het lag op een strategisch belangrijke plaats aan een kruispunt met de Brugseweg die van Ieper via Sint-Juliaan en Poelkapelle naar Roeselare gaat. Het was ook een belangrijke stelling die ingenomen diende te worden richting het Houthulstbos en Passendaele.

Op 22 april 1915 werden gasaanvallen uitgevoerd te Poelkapelle. Dit waren de eerste gasaanvallen die ooit werden uitgevoerd. Er zijn geen gedetailleerde luchtfoto's of loopgravenkaarten beschikbaar voor deze periode binnen het studiegebied. De kaarten met de winterstellingen van 1914-1915 en de eerste gasaanvallen van 22 april 1915 geven een indicatie van de linies, maar binnen het studiegebied zijn enkel de hoogtelijnen en perceelsgrenzen opgetekend (fig. 39-40).

Figuur 39: Duitse stellingenkaart van de winter 1914-1915 (Poelcapelle14-18, 2017)

¹ Zowel bij de loopgravenkaarten als bij de luchtfoto's dient opgemerkt te worden dat er fouten optreden tijdens het georefereren. Hierdoor is het mogelijk dat dezelfde structuren niet op dezelfde locatie worden weergegeven op verschillende luchtfoto's. Dit is voornamelijk te wijten aan een gebrek aan goede referentiepunten.

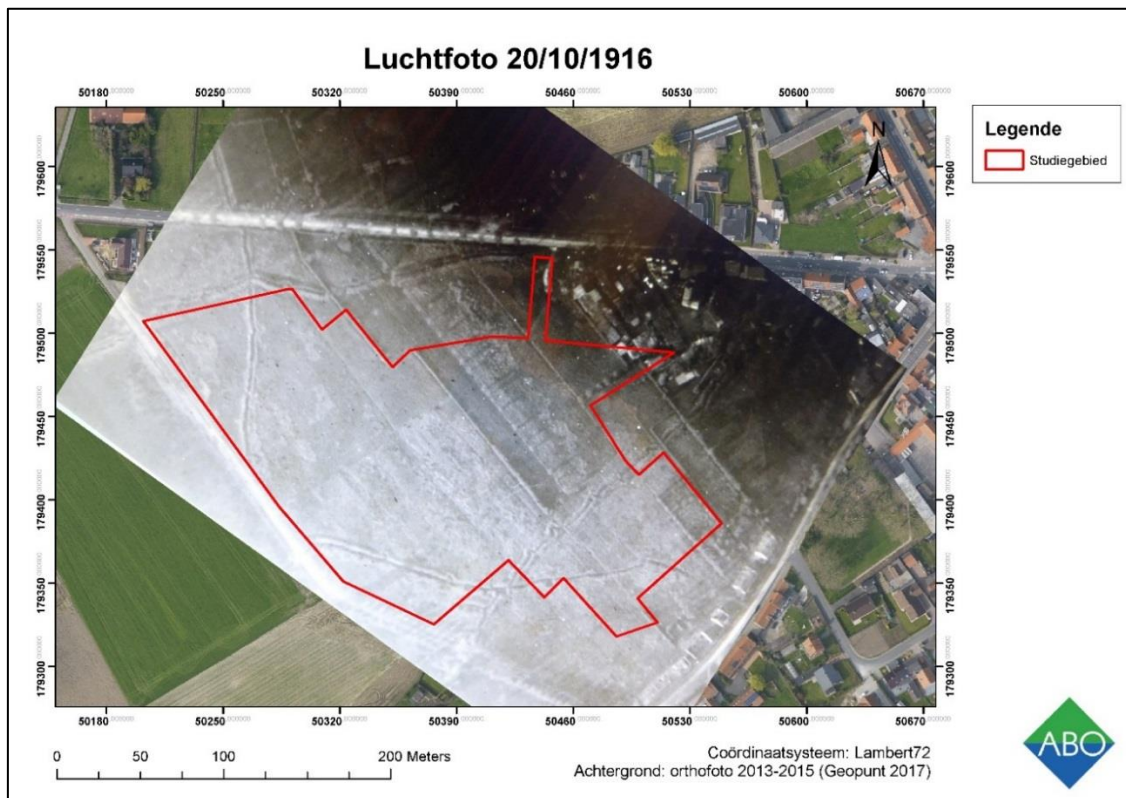

Figuur 40: Eerste gasaanval weergegeven op een Duitse militaire kaart van 22/04/1915 (Poelcapelle14-18, 2017)

De eerste bruikbare luchtfoto's dateren uit 1916 (fig. 41). Hierop zijn meerdere loopgraven te zien die het studiegebied doorkruisen. Zo loopt een noord-zuid georiënteerde loopgraaf doorheen het noordwestelijke deel van het studiegebied. Op latere loopgravenkaarten wordt deze *Kangaroo Avenue* genoemd. Dwars hierop is een tweede loopgraaf gelegen (oost-west-oriëntatie), net ten noorden van het studiegebied. Rekening houdend met de foutmarges van het georefereren, is het mogelijk dat deze loopgraaf zich nog binnen het studiegebied zou kunnen bevinden. Ten westen van de noord-zuid georiënteerde Kangaroo Avenue is een ongedefinieerde structuur zichtbaar op de grens van het studiegebied. Net ten noorden van deze structuur is een L-vormig lineair spoor te zien. Dit is minder uitgesproken dan de omliggende loopgraven, maar kan vermoedelijk dezelfde functie hebben vervuld. Binnen deze L-vorm is mogelijk een tweede ongedefinieerde structuur weergegeven. Dit is echter zeer slecht zichtbaar en kan niet met zekerheid als een structuur worden geïdentificeerd. Mogelijk betreft het in beide gevallen een betonnen militaire constructie. Ten zuidoosten van de noord-zuid georiënteerde Kangaroo Avenue kan een kleinere en vagere loopgravenstructuur geïdentificeerd worden.

In het zuiden van het studiegebied is een tweede duidelijk gedefinieerde loopgraaf gelegen volgens een west-oost oriëntatie. Deze werd *Rose Street* genoemd op latere loopgravenkaarten. Dwars hierop is een derde grote loopgraaf gelegen, volgens een ZW-NO oriëntatie. Deze loopgraaf leidt naar een cluster van gebouwen ten noordoosten van het studiegebied. Mogelijk gaat het om barakken of opslagplaatsen, hoewel de exacte functie niet kon achterhaald worden op basis van de luchtfoto's. In het centrale deel van het studiegebied zijn geen structuren of sporen zichtbaar. In het oosten is een bomenveld te zien – te herkennen aan de langwerpige schaduwen. Net ten oosten van deze schaduwen kan mogelijk een gedempte NW-ZO georiënteerde loopgraaf worden geïdentificeerd. Net ten noorden

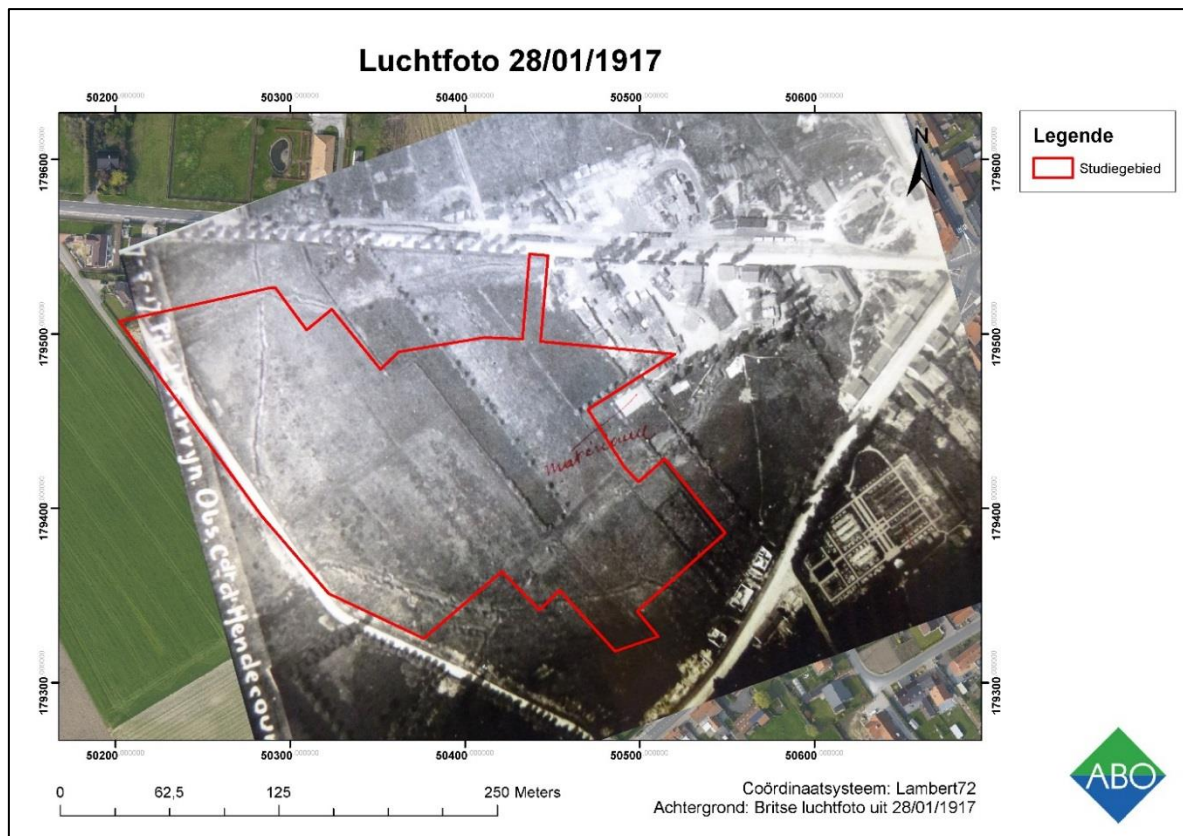
van het studiegebied is deze loopgraaf nog niet gedempt.. Er zijn reeds inslagkraters zichtbaar, maar dit is nog niet van dezelfde orde van latere fases in de Eerste Wereldoorlog.

Figuur 41: Militaire Belgische luchtfoto uit 20/10/1916 met aanduiding van het studiegebied weergegeven op een luchtfoto uit 2013-2015 (In Flanders Fields Museum 2017; Geopunt 2017)

De luchtfoto uit 1917 geeft quasi dezelfde situatie weer als de voorgaande luchtfoto uit 1916. Hetzelfde loopgravenstelsel is nog steeds aanwezig (fig. 42). Ook de ongedefinieerde structuren in het noordwesten van het studiegebied zijn weergegeven. Op deze luchtfoto lijkt de kruising van de noord-zuid en oost-west georiënteerde Kangeroo Avenue net binnen het studiegebied aanwezig te zijn. Een tweede oost-west georiënteerde loopgraaf is zichtbaar tussen de L-vormige structuur en de oorspronkelijke oost-west *Kangeroo Avenue*, in het meest noordwestelijke deel van het studiegebied, net ten westen van de eerder genoemde kruising. De vagere loopgraven die zich ten zuidoosten van de noord-zuid georiënteerde Kangeroo Avenue bevonden, zijn volledig verdwenen. Het studiegebied is dan ook zwaarder getroffen in deze periode, zoals kan worden afgeleid uit de bomkraters die over het gehele terrein zichtbaar zijn. Deze destructie is ook zichtbaar op een foto uit maart 1917, waarop het centrum van Poelkapelle werd gefotografeerd (fig. 43).

In de zuidwestelijke hoek van het studiegebied, net ten zuiden van de *Rose Street* loopgraaf, is een kleine vierkante structuur zichtbaar op de luchtfoto. De ZW-NO georiënteerde loopgraaf die dwars hierop werd aangelegd, is iets vager zichtbaar op deze luchtfoto. Mogelijk werd ook deze loopgraaf zwaar getroffen tijdens deze periode. Desalniettemin zijn er ook enkele ongedefinieerde structuren zichtbaar die zich langsheen deze loopgraaf bevinden. Het domein ten noordoosten van het studiegebied is verder uitgebreid en omvat nu ook een deel ten noorden van de Langemarkstraat. Eén van de gebouwen werd aangeduid met een materiaalfunctie. De meest waarschijnlijke interpretatie is voor de cluster ten noordoosten van het studiegebied lijkt dan ook een opslagplaats te zijn.

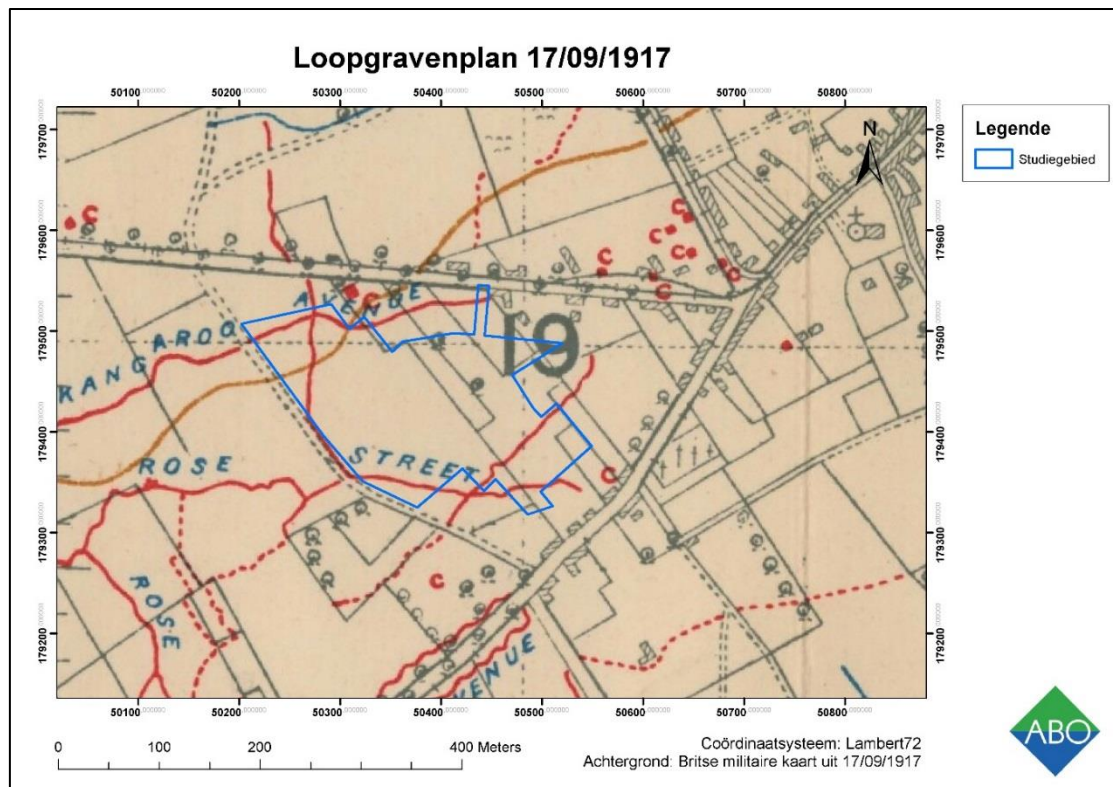

Figuur 42: Britse luchtfoto uit 28/01/1917 met aanduiding van het studiegebied weergegeven op een luchtfoto uit 2013-2015 (In Flanders Fields Museum 2017; Geopunt 2017)

Figuur 42: Foto van het centrum van Poelkapelle uit maart 1917 met de kerk op de achtergrond (Poelcapelle14-18, 2017)

Een loopgravenplan van 17 september 1917 toont dezelfde situatie als voorheen, hoewel de aanduidingen nu duidelijker zichtbaar zijn (fig. 44). De benamingen *Kangaroo Avenue* en *Rose Street* zijn op basis van deze kaart gekend. Binnen het studiegebied is enkel het loopgravenstelsel aangeduid. Rondom het studiegebied is het vervolg van deze loopgraven zichtbaar, alsook enkele artillerie opstellingen en bunkers (C-vorm en vierkanten in het rood weergegeven). Een grote cluster van deze structuren kan verder naar het noordoosten, nabij het centrum van Poelkapelle worden waargenomen.

Figuur 44: Brits loopgravenplan uit 17/09/1917 met aanduiding van het studiegebied (National Library of Scotland 2017)

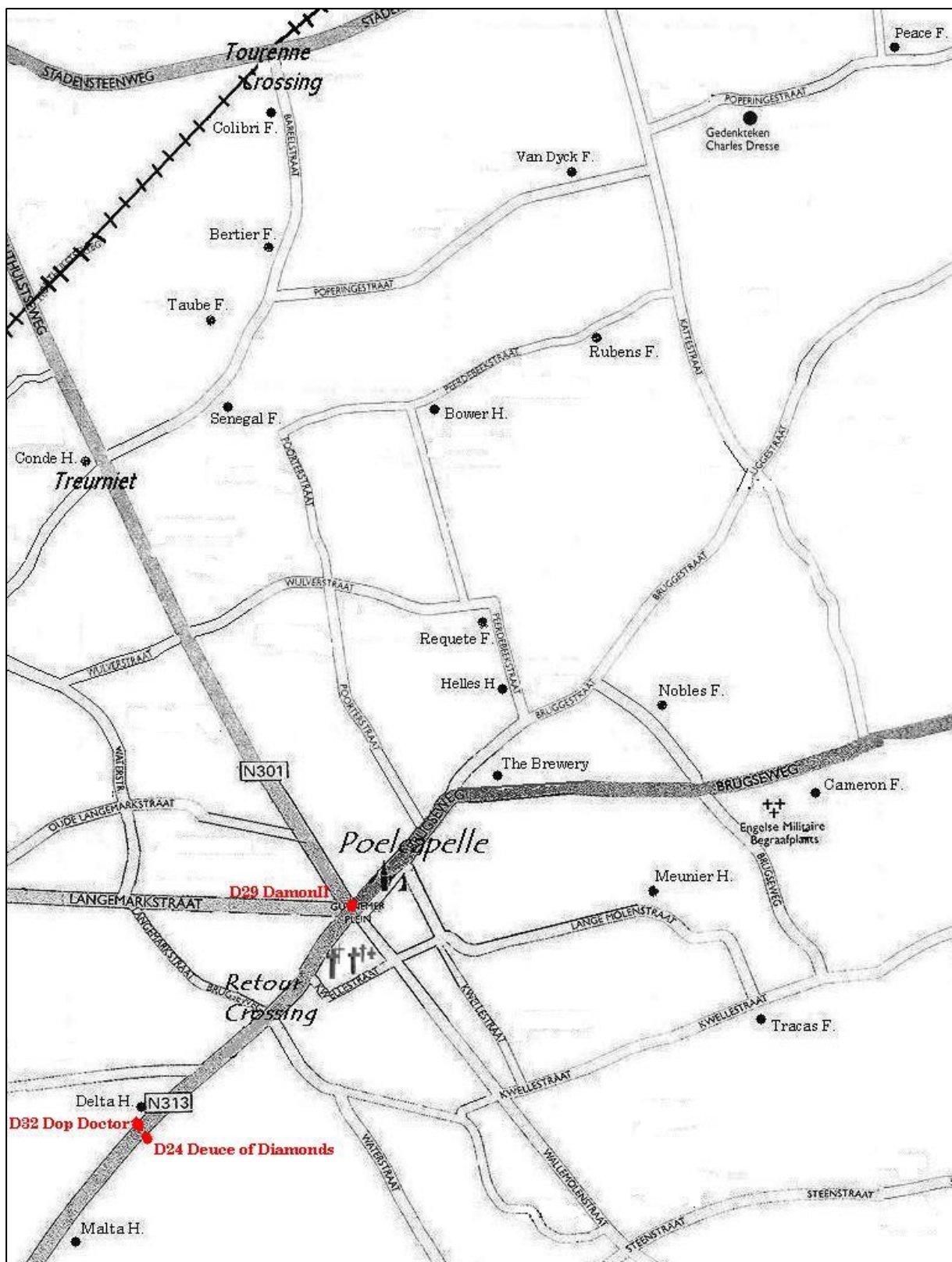
Poelkapelle was tijdens 1917 het strijdtoneel van Britse artillerieaanvallen en zware luchtgevechten waar onder andere Georges Guynemer aan deelnam. Vier maanden lang duurde beschoot de Britse artillerie Poelkapelle. Op 22 juli 1917 bereikte dit een hoogtepunt wanneer meer dan 3.000 kanonnen één van de grootste artilleriebeschietingen in de geschiedenis uitvoerden. Hierdoor ontstond een moerassig kraterlandschap. De Duitse defensie – met name de *Bayernstellung* en *Flandern I-Stellung* - hield echter stand. Ten oosten van de dorpskern van Poelkapelle was een groot betonnen bolwerk – *The Brewery* - het sterkste punt in de defensie. Op 20 september 1917 was het Britse leger opgerukt tot aan de zogenaamde *Pheasant Farm*, nabij een Duitse begraafplaats.

Op 22 en 23 september 1917 werd een tankoffensief uitgevoerd (fig. 45-47). Vier tanks moesten voor de doorbraak zorgen, maar drie tanks waren vastgeraakt in de Lekkerboterbeek. De overige tank, de D44 Dracula, was tot bij Delta House geraakt, maar viel daar stil en het tankwrak werd achtergelaten door de geallieerden. Bij een tegenoffensief werd deze tank veroverd door de Duitsers. Het tankwrak zou later een hindernis vormen voor de Britten, omdat het de weg versperde voor verdere tankoffensieven. Nabij de Lekkerboterbeek werden nog vier Britse tanks vernietigd door voltreffers.

Op 4 oktober 1917 werd een tweede tankoffensief georganiseerd vanuit Sint-Juliaan. De weg tussen Sint-Juliaan en Poelkapelle was immers de enige weg in de omgeving die berijdbaar was voor tanks.

Het kruispunt van *Retour Crossing* vormde hierbij een belangrijk kruispunt waar een tijdelijke opslagplaats gecreëerd zou moeten worden. Dit was het kruispunt tussen de Oude Bosweg, Brugseweg en de Waterstraat in het zuiden van de Schiethoek. Een deel van Poelkapelle werd tijdens dit offensief bereikt en de Britten slaagden erin om hun stellingen te houden tot aan *Retour Crossing*.

Op 9 oktober 1917 werd het laatste bevrijdingsoffensief van Poelkapelle ingezet. Het D-bataljon van de Britten bestond uit 92 officieren, 859 manschappen en 12 tanks. De weg van de tanks werd versperd door het wrak van de D44 Dracula, waardoor een tankkerkhof ontstond tussen Delta House en *Retour Crossing*. Alle 12 de tanks waren vernietigd of vastgereden tijdens dit bevrijdingsoffensief. Het was dus voornamelijk de infanterie die een belangrijke rol speelde in de bevrijding van Poelkapelle.

Figuur 45: Kaart met situatie te Poelkapelle op 9 oktober 1917 met aanduiding van Retour Crossing en de vastgereden tanks (Poelcapelle14-18 2017; Baccarne 2007).

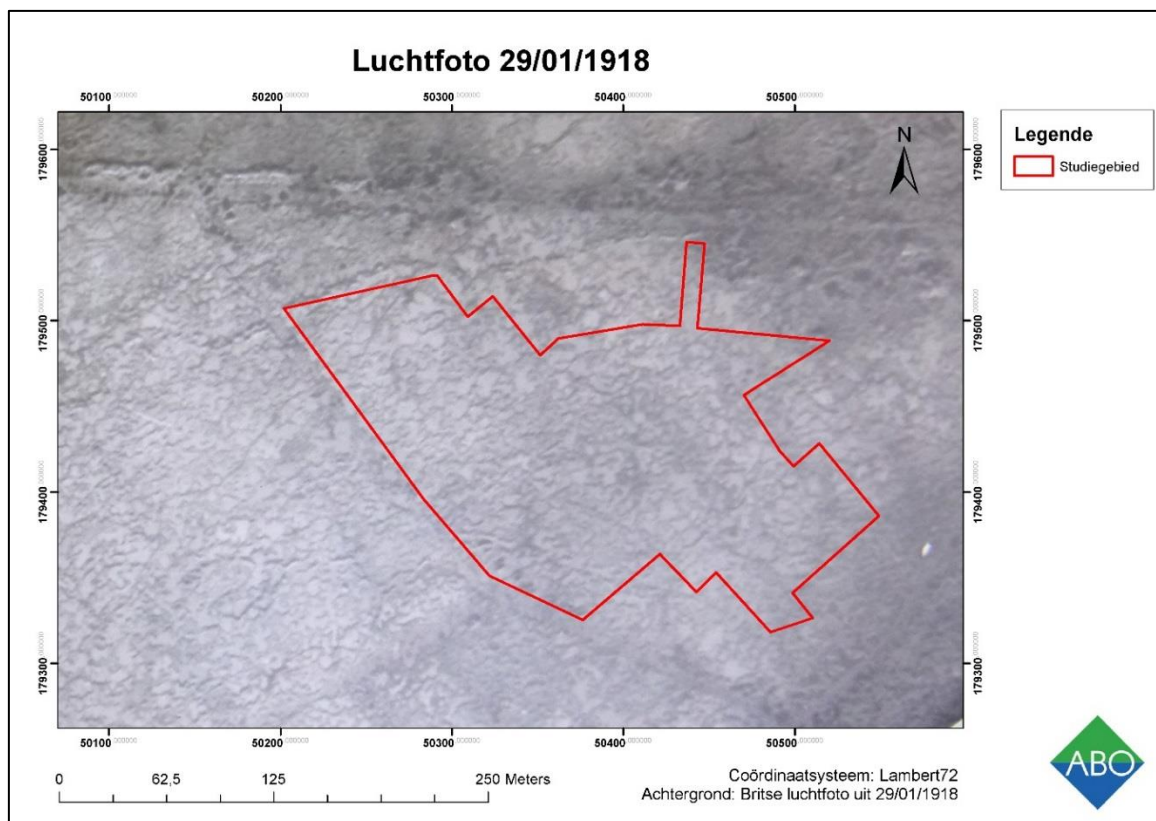

Figuur 46: Foto van het centrum van Poelkapelle op 24 oktober 1917 (Poelcapelle14-18, 2017)

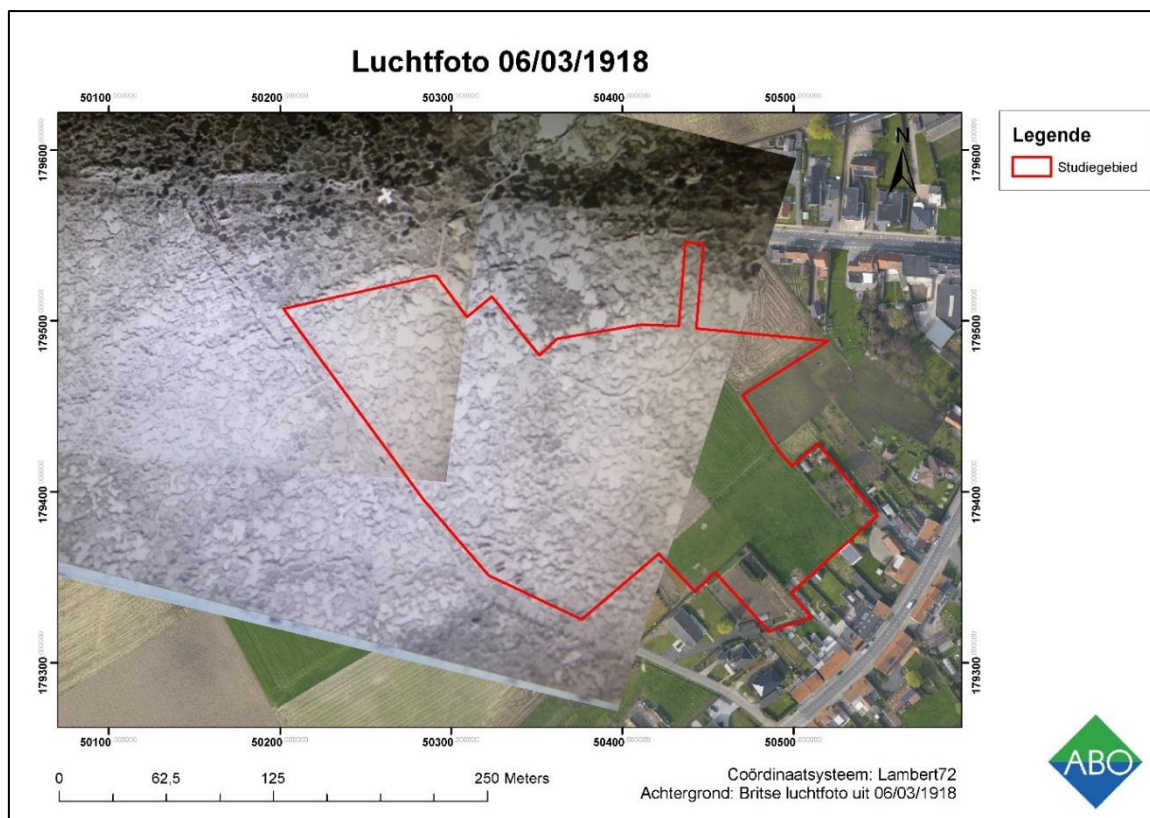

Figuur 47: Foto met impressie van het tankkerkhof nabij Poelkapelle (Poelcapelle14-18, 2017)

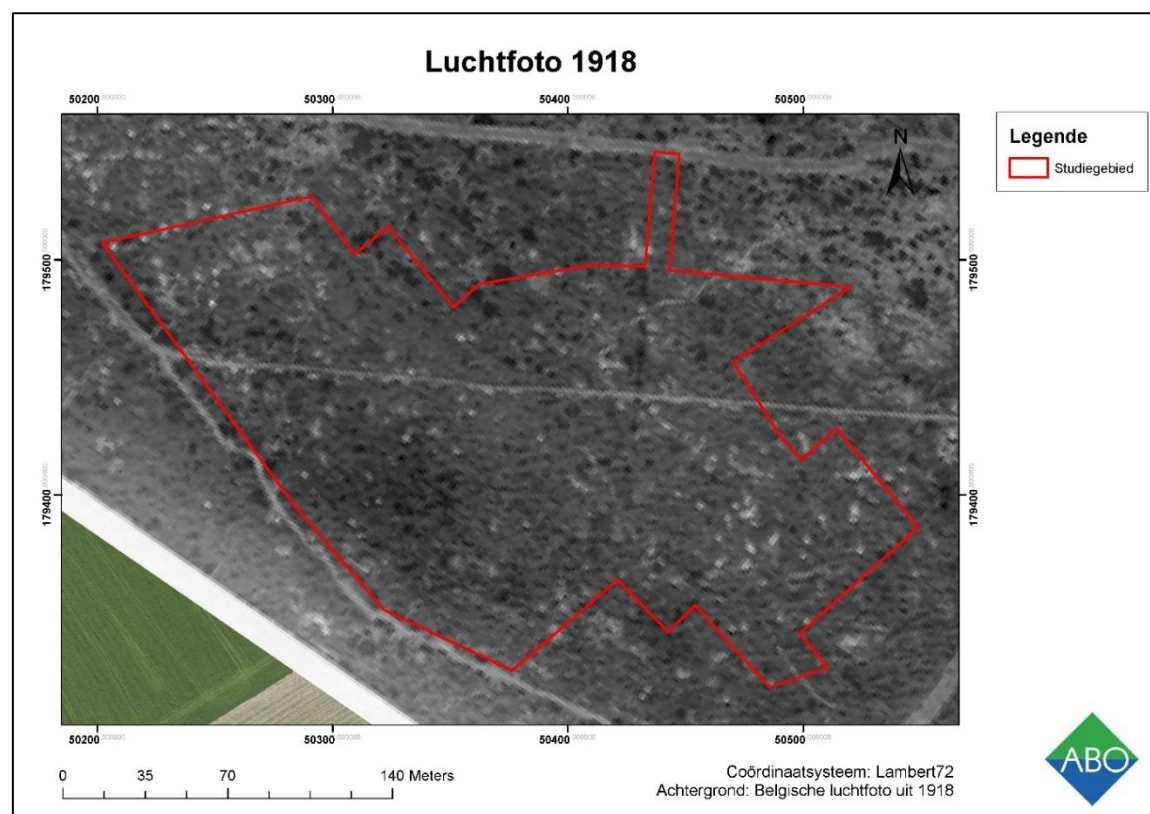
Op de luchtfoto's van 1918 is duidelijk zichtbaar hoe het landschap veranderde na de bevrijding van Poelkapelle (fig. 48-50). Quasi het volledige studiegebied is gereduceerd tot een moerassig kraterlandschap, waardoor de bewaringstoestand van mogelijke archeologische resten mogelijk slecht is. Desalniettemin kan hetzelfde loopgravenstelsel van de voorgaande jaren nog vaag achterhaald worden, met name de *Kangaroo Avenue* in het noorden van het studiegebied, en *Rose Street* in het zuiden van het studiegebied. Opmerkelijk zijn enkele kleine langwerpige structuren die zich ten zuiden van Rose Street bevinden. Deze komen steeds in paren van twee voor, met een oost-west oriëntatie. Zowel op de luchtfoto van 29/01/1918 als op de luchtfoto van 06/03/1918 zijn deze ongedefinieerde structuren zichtbaar. De functie hiervan kon echter niet achterhaald worden op basis van de luchtfoto's. De cluster van gebouwen die zich te noordoosten van het studiegebied bevond is eveneens van de kaart geveegd. Er zijn nog enkele gebouwen zichtbaar. Ook ten noorden van het studiegebied, langs de Langemarkstraat is een vierkante structuur zichtbaar, die als bunker kan worden geïnterpreteerd. Deze bunker was ook aangeduid op de loopgravenkaart van 17 september 1917 (fig. 44). In de maanden na de bevrijding van Poelkapelle werden enkele veldwegen aangelegd, verspreid over het studiegebied, die ook op de luchtfoto's kunnen worden geïdentificeerd. Dit waren echter tijdelijke constructies, waardoor deze hoogstwaarschijnlijk niet meer bewaard zullen zijn.

Figuur 48: Britse luchtfoto uit 29/01/1918 met aanduiding van het studiegebied (In Flanders Fields Museum 2017)

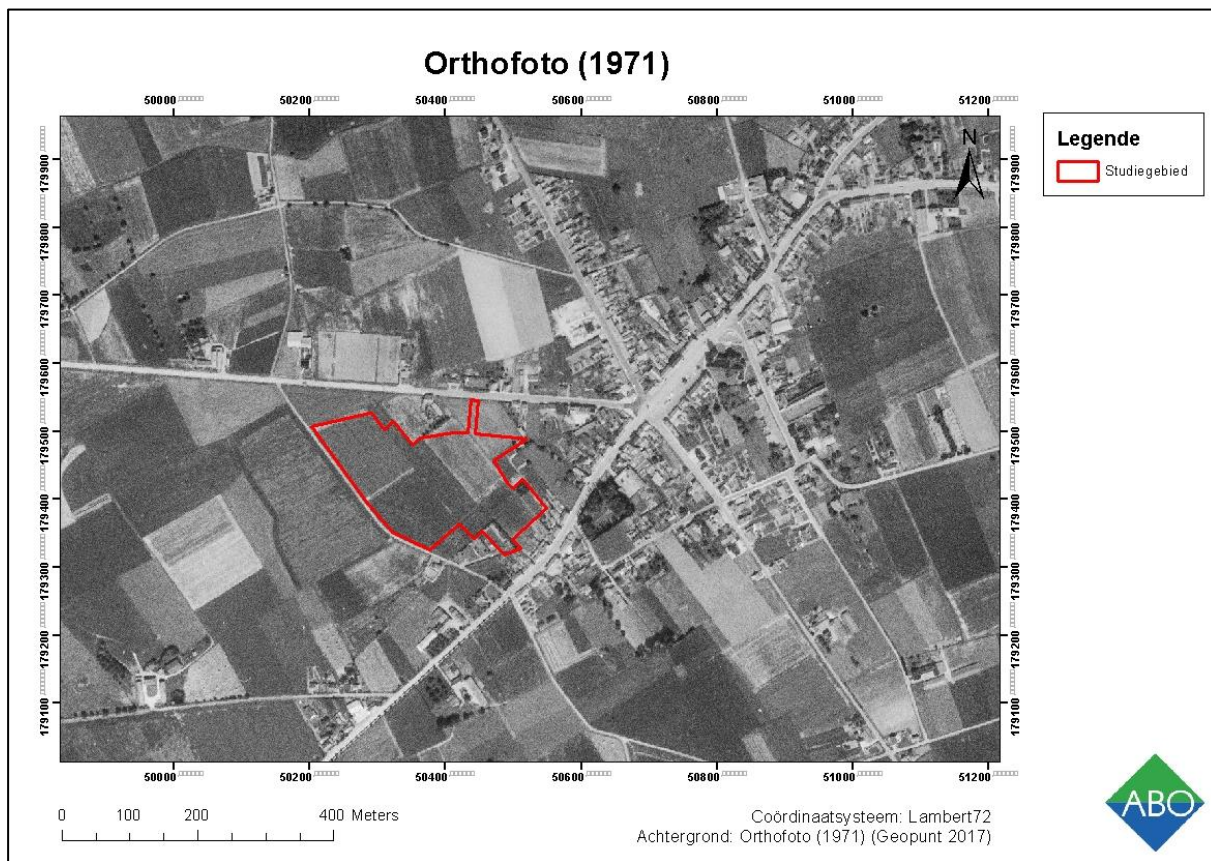
Figuur 49: Britse luchtfoto uit 06/03/1918 met aanduiding van het studiegebied weergegeven op een luchtfoto uit 2013-2015 (In Flanders Fields Museum 2017; Geopunt 2017)

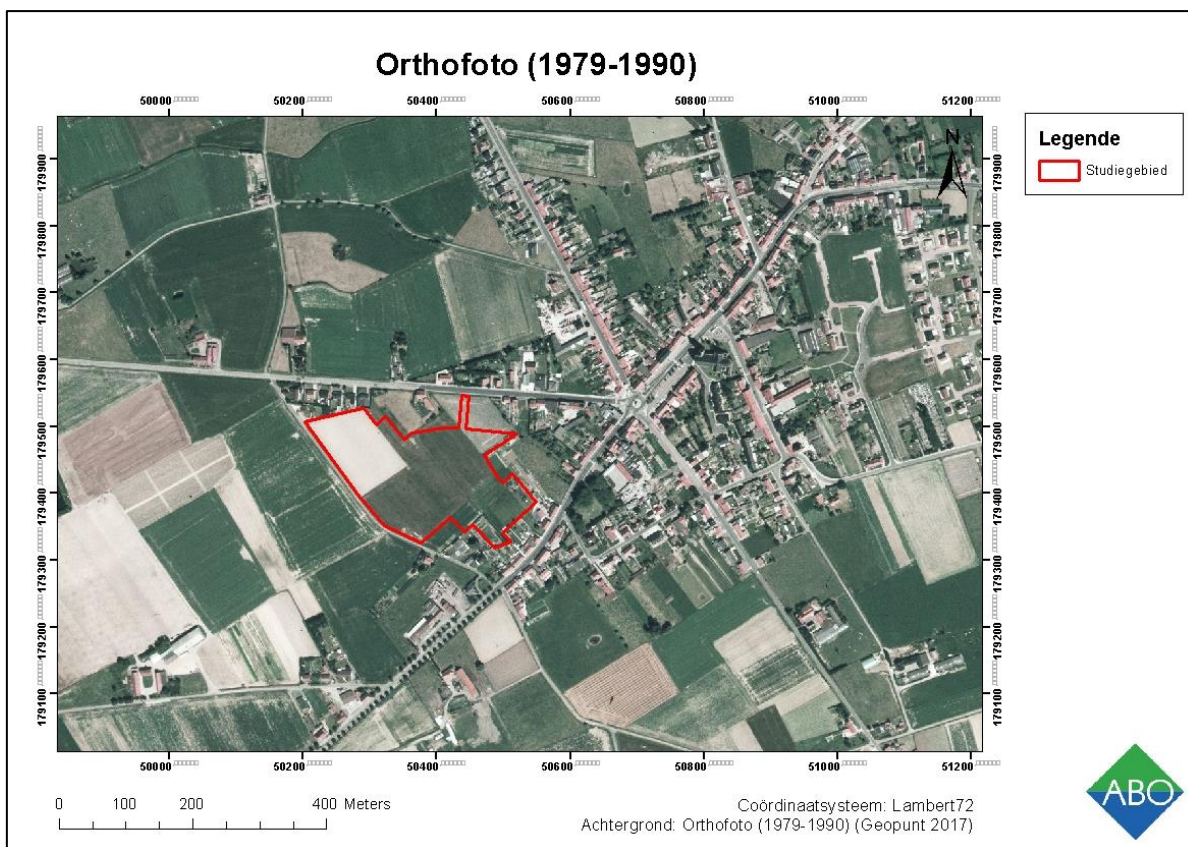
Figuur 50: Belgische luchtfoto uit 1918 met aanduiding van het studiegebied weergegeven op een luchtfoto uit 2013-2015 (Poelcapelle14-18, 2017; Geopunt 2017)

4.4 RECENTE LANDSCHAPSVERANDERINGEN

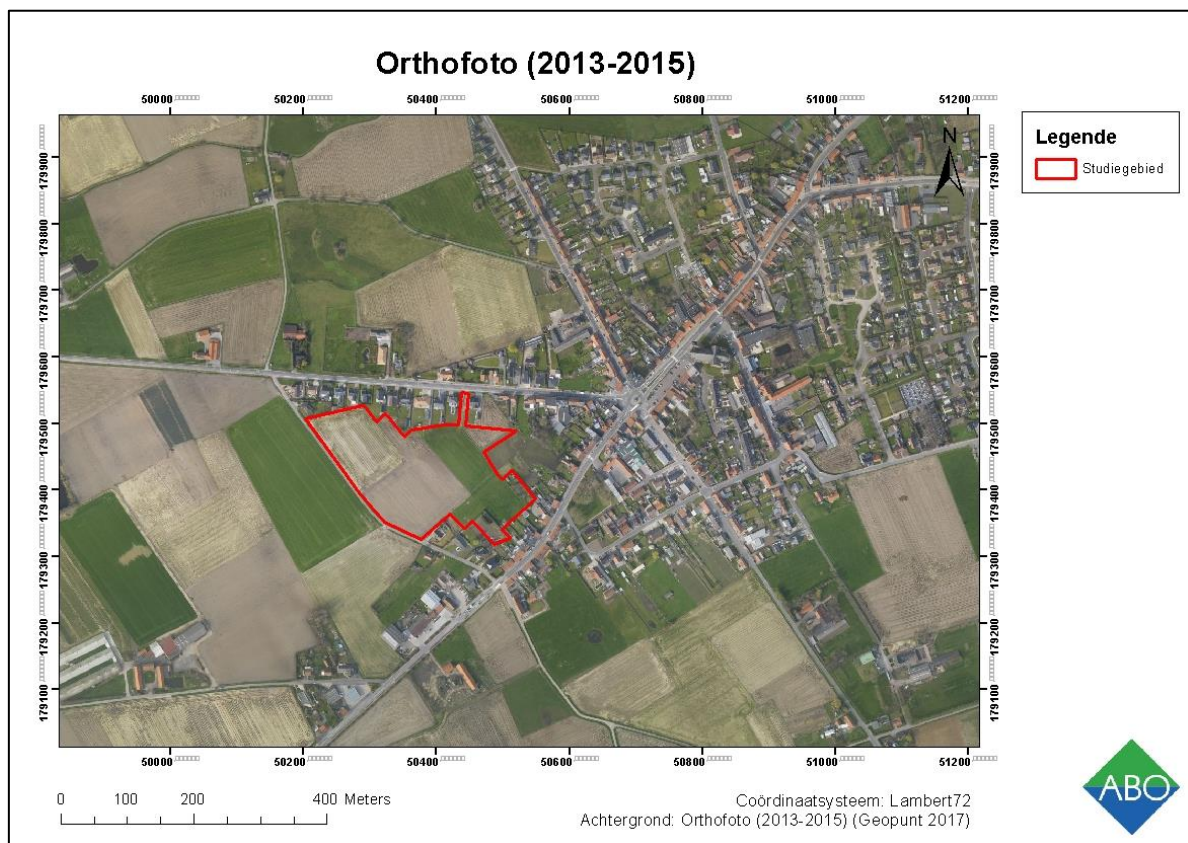
Het studiegebied is onveranderd gebleven in de afgelopen decennia. Het terrein fungeerde steeds als akkerland met in het (zuid-)oosten een deel grasland. Ten noorden en ten zuiden van het studiegebied – langs de Langemarkstraat en de Brugseweg – werd wel steeds meer lintbebouwing aangelegd.

Figuur 51: Orthofoto (1971-panchromatisch) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017)

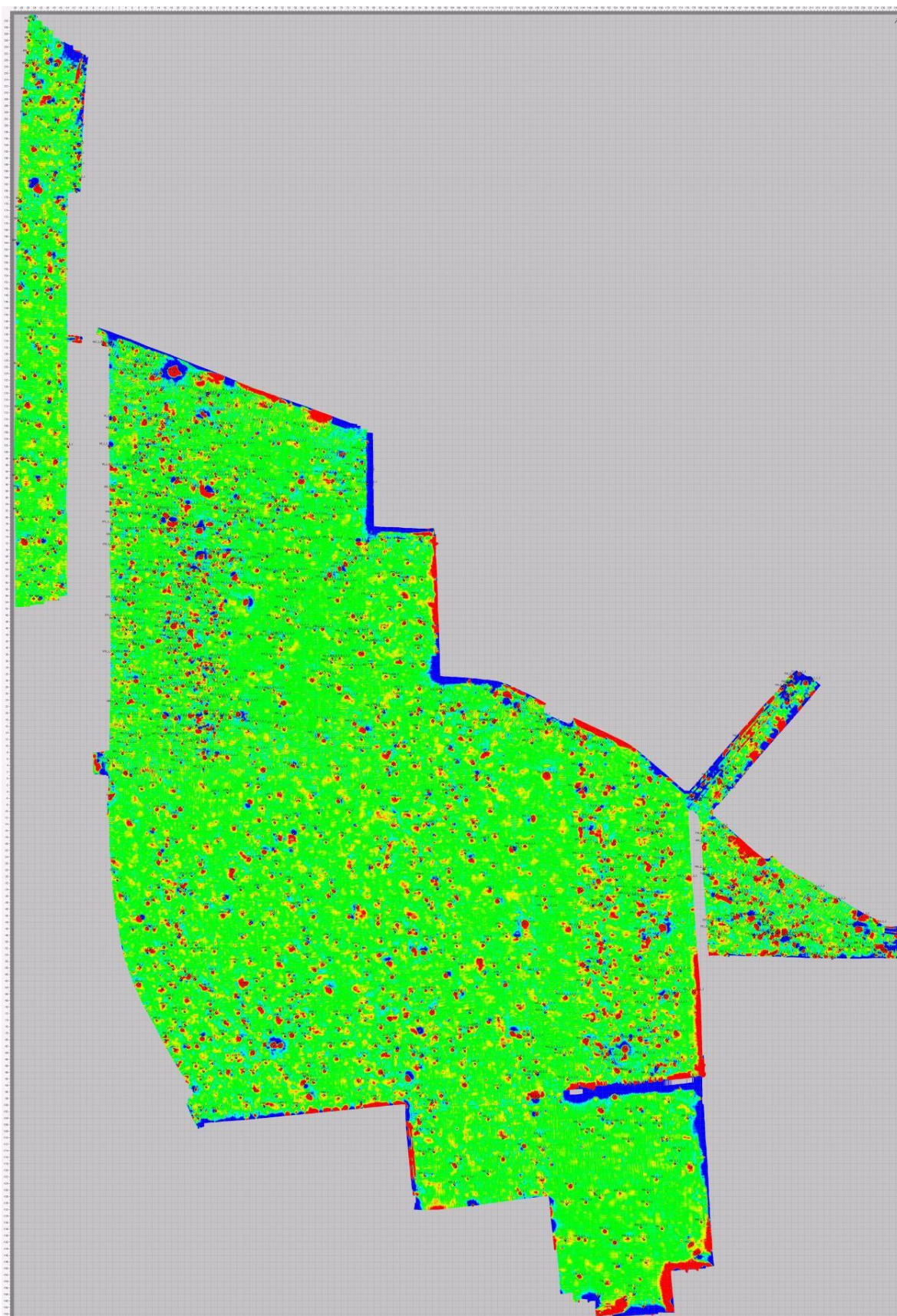
Figuur 52: Orthofoto (1979-1990) met aanduiding van het studiegebied (rood) (Geopunt 2017)

Figuur 53: Orthofotomozaïek (grootschalige winteropnamen, kleur 2013-2015) met aanduiding studiegebied (rood) (bron: Geopunt 2017)

4.5 MUNITIEDETECTIE BOMBE

In opdracht van de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) werd in februari 2017 een munitiedetectie uitgevoerd ter hoogte van het studiegebied met het oog op de geplande werken. Aan de hand van magnetometrie werden meer dan 3.000 metalen objecten gedetecteerd, waarvan 1469 als munitie werden geïnterpreteerd. Het grootste aandeel van de objecten bevindt zich in de bovenste 2m onder het maaiveld. Gezien de geringe diepte vormt de munitie dus een bedreiging voor de geplande werken. De munitie werd nog niet geruimd en kan dus een bron van informatie vormen voor het archeologisch onderzoek. In onderstaande figuur (fig. 54) duiden de rode en blauwe anomalieën op metalen objecten in de bodem, waaronder de munitie. Mogelijk kan hier een NW-ZO as uit afgeleid worden, waarlangs grote munitie clusters gelegen zijn. Het valt niet uit te sluiten dat deze verband houden met het loopgravenstelsel.

Figuur 54: Resultaten van de magnetometer prospectie uitgevoerd door BomBE met betrekking tot munitiedetectie (BomBE, 2017)

5 BESLUIT

5.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Op basis van landschappelijke en archeologisch/historische gegevens kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van eventuele archeologische vindplaatsen ter hoogte van het studiegebied.

Het studiegebied ligt net ten westen van de dorpskern van Poelkapelle in de zogenaamde *Schiethoek* tussen de Lekkerboterbeek en de Landerbeek. De nabijheid van rivieren was belangrijk tijdens het paleolithicum en mesolithicum vanwege de beschikbaarheid van drinkwater, biodiversiteit en grote voedselrijkdom. Men zocht in deze periode droge zandruggen op om zich te kunnen vestigen. Aangezien het studiegebied gelegen is op een matig natte zand(lemige)bodem op een iets hoger gelegen helling vlakbij twee waterlopen, was dit een relatief aantrekkelijke vestigingsplaats tijdens de steentijden. Er zijn echter geen enkele archeologische vondsten uit de steentijden gekend in de ruime omgeving.

Vanaf het neolithicum wordt bodemvruchtbaarheid een bepalend criterium voor het oprichten van nederzettingen. Gronden die makkelijk bewerkbaar, goed gedraineerd en chemisch/fysisch vruchtbaar waren werden eerst in cultuur genomen, daarna volgden armere gronden. De bodemeigenschappen ter hoogte van het studiegebied zijn gunstig voor landbouw. Er zijn echter geen prehistorische vondsten aangetroffen in de ruime omgeving.

De iets hogere en drogere ligging nabij waterlopen was ook tijdens de metaaltijden en de romeinse tijd en interessante vestigingsplaats, maar ook hiervoor zijn geen indicaties in de ruime omgeving.

Het is pas vanaf 1096 dat de naam Poelkapelle voor het eerst opduikt als een kapel aan een kruispunt langs de weg tussen Ieper en Brugge. De naam poel impliceert dat het gebied op vrij moerassig was. Het kruispunt van Poelkapelle was echter op een hoogte tussen de poelen gelegen. De enige CAI-melding uit de regio betreft een laatmiddeleeuwse site met walgracht. Dit stemt overeen met het landschap dat te zien is op historische kaarten en tekeningen waarbij veel omgrachte hoeves werden opgetekend.

Het landschap zou echter volledig herschapen worden tijdens de Eerste Wereldoorlog, wanneer Poelkapelle deel uitmaakte van de frontlinie aan de Ieperboog. Het dorpje werd volledig verwoest het landschap bestond uit bomkraters. Ter hoogte van het studiegebied zijn verschillende loopgraven zichtbaar, zowel op militaire kaarten als op historische luchtfoto's. Daarnaast zijn er mogelijk ook andere structuren, zoals artilleriegeschut en bunkers binnen het studiegebied gelegen. Gezien de intensiteit van de veldslagen nabij Poelkapelle, wordt er een grote hoeveelheid munitie verwacht ter hoogte van het studiegebied. Dit werd bevestigd door een magnetometer prospectie waarbij 1469 objecten als munitie werden geïnterpreteerd. Na de Eerste Wereldoorlog werd Poelkapelle zo goed mogelijk herbouwd naar de situatie van voor de oorlog. Sindsdien is het landschap bijna onveranderd gebleven, met uitzondering van enkele verkavelingen nabij het studiegebied.

5.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

Het potentieel tot kennisvermeerdering bestaat hier voornamelijk uit het aantreffen van sporen of structuren uit de Eerste Wereldoorlog. Het valt echter niet uit te sluiten dat er ook oudere sporen kunnen aangetroffen worden, met name uit de middeleeuwen of later.

Op basis van een landschappelijke analyse is het ook mogelijk dat er vondsten en/of sporen uit de steentijden, metaaltijden of romeinse periode kunnen aangetroffen worden, maar gezien de complete afwezigheid van vondsten uit deze periodes in de ruime omgeving, lijkt de trefkans eerder gering. De bureaustudie toont echter wel aan dat er met grote zekerheid sporen en/of structuren alsook munitie uit de Eerste Wereldoorlog zal worden aangetroffen. Bijgevolg is het potentieel tot kennisvermeerdering **hoog**.

5.3 SAMENVATTING

Deze archeologienota werd opgesteld door ABO NV naar aanleiding een woonproject aan de Schiethoek te Poelkapelle tussen de Langemarkstraat, de Brugseweg en de Oude Bosweg. Het doel van dit onderzoek was driedig. Ten eerste werd op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Ten tweede werd nagegaan hoe goed deze archeologische resten zijn bewaard en in hoeverre ze zijn bedreigd door de geplande bouwwerken. Ten derde werd nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is.

- 1) Uit het historische, archeologische, en landschappelijk onderzoek (hfdst. 3 en 4) blijkt dat het terrein op matig natte zand(leem)bodems ligt nabij twee waterlopen. De eerste vermeldingen van Poelkapelle zijn in de volle middeleeuwen te situeren, wanneer het kruispunt van twee belangrijke wegen waarrond Poelkapelle is ontstaan, werd aangelegd. De moerassige bodems waarvan vermelding wordt gemaakt in de volle middeleeuwen, werden steeds meer aangewend voor landbouw. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het landschap echter herleidt tot een kraterlandschap en diende Poelkapelle heropgebouwd te worden. Vanwege de drastische ingrepen die tijdens de Eerste Wereldoorlog hebben plaatsgevonden in Poelkapelle, worden voornamelijk vondsten, sporen en/of structuren uit deze periode verwacht. Historische luchtfoto's en militaire kaarten tonen de aanwezigheid van enkele van deze structuren aan.
- 2) Het studiegebied bestond steeds uit onbebouwd akkerland, waardoor de verstoringsgraad laag lijkt. De bewaringstoestand van de mogelijke archeologische sporen en/of structuren is echter sterk afhankelijk van de gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog, wanneer het landschap volledig herschapen werd door de vele bomkraters. Desalniettemin valt op basis van overige sites uit de Eerste Wereldoorlog niet uit te sluiten dat er nog steeds archeologische sporen en/of structuren kunnen aangetroffen worden. De geplande bodemingrepen (minimum -50cmMV) bedreigen dan ook de mogelijke archeologische resten die zich - op basis van de bodemkaart - vermoedelijk tussen -40 à -80cmMV bevinden.
- 3) Gezien de grote oppervlakte van het studiegebied (ca. 3.6ha), de bedreiging van mogelijk goed bewaarde archeologische resten door de geplande bodemingrepen, en het hoge archeologische potentieel, is het potentieel tot kennisvermeerdering hoog voor vondsten, sporen en/of structuren uit de Eerste Wereldoorlog.

Op basis van bovenstaande argumenten wordt verder archeologisch onderzoek geadviseerd.

6 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Didier Reyns	Director		12 oktober 2017
Patrick Hambach	Director		12 oktober 2017
Toon Moeskops	Business Unit Manager		12 oktober 2017
Anouk Van der Kelen	Senior Archeoloog / Projectmanager		12 oktober 2017

7 BIBLIOGRAFIE

7.1 LITERAIRE BRONNEN

Baccarne R., Steen J., 1968: Poelkapelle 1914-1918, *Almar*, Wervik.

Baccarne R., 2007: Poelcapelle 1917: een spoor van tankwrakken.

Bogemans F., Baeteman C., 2006: Kaartblad 19-20: Veurne-Roeselare. Toelichtingen bij de quartairgeologische kaart van België – Vlaams gewest. Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel.

BomBE 2017. Langemark-Poelkapelle – Wijk Schiethoek.

CadGIS 2017: Kadasterkaarten [online], http://ccff-test1.minfin.be/cadgisweb/?local=nl_BE (geraadpleegd op 10 juli 2017).

Centrale Archeologische Inventaris: CAI 2017.

DOV Vlaanderen Bodemverkenner 2016: Topografische kaarten [online], <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage> (geraadpleegd op 10 juli 2017)

Geopunt Vlaanderen 2017: Basiskaarten (Luchtfoto 2015, Stratenplan) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 10 juli 2017).

Geopunt Vlaanderen 2017: Historische kaarten (Ferraris, Atlas van Buurtwegen, Vandermaelen, Popp) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 10 juli 2017).

Geopunt Vlaanderen 2017: Bodem kaarten (Bodemtypes, Bodemgebruik, Bodemerosie, WRB Soil Units, Tertiaire formaties, Quartaire formaties) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 10 juli 2017).

In Flanders Fields Kenniscentrum: luchtfoto's en militaire kaarten 2017.

Inventaris bouwkundige Erfgoed: IBE 2017.

MacCarthy C., 1995: the third Ypres Passchendaele: the day-by-day account, *Arms & Armour*, London.

Nationaal Geografisch Instituut (NGI): Topografische kaart (1:10.000), [Online], www.ngi.be (geraadpleegd op 10 juli 2017).

National Library of Scotland, 2017. British First World War Trench Maps 1915-1918 <http://maps.nls.uk/view/101464627> (geraadpleegd op 10 juli 2017).

Poelcapelle14-18 2017:<http://poelcapelle14-18.be/> (geraadpleegd op 10 juli 2017)

Van Ranst E & Sys C., 2000, *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaarten van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Laboratorium voor bodemkunde, Universiteit Gent, Gent.